

Aile İçi Şiddetin Akademik Başarı ve Saldırganlıkla İlişkisi

Hatice Büşra ÖZTÜRK¹
M. Zeki ILGAR² Eyüp Ensar ÖZTÜRK³

ÖZET

Bu araştırma, ortaokul 5. sınıf öğrencilerinde aile içi şiddetin, saldırganlığa ve akademik başarıya olan etkisini incelemeye yönelik olarak yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini, 2012-2013 öğretim yılında İstanbul ili, Esenler İlçesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı üç resmi ortaokulda 5. sınıfta öğrenim görmekte olan ve tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 299 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak; kişisel bilgi formu, fiziksel şiddet ve ihmal anketi, duygusal şiddet ve ihmal anketi, saldırganlık ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, aile içinde şiddete uğrayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu, saldırganlık ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve aile içi şiddete uğrama ile okul başarısında düşme arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Aile İçi Şiddet, Saldırganlık, Öz-akademik Başarı

-
1. MEB İstanbul Başakşehir M. Emin Saraç İmam Hatip Ortaokulu
  2. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi zeki.ilgar@izu.edu.tr
  3. İstanbul Üniversitesi eensar@istanbul.edu.tr

The Relation Of Family Violence With Aggression And Academic Achievement

ABSTRACT

This study investigates the effects of domestic violence on academic success and aggressiveness in secondary school students. 299 students among secondary school, level 5 students who are studying three different state schools in Istanbul, Esenler council, in 2012-2013 school year, have been selected with random sampling method. Personal information form, physical violence and negligence survey, emotional violence and negligence survey, aggression scale have been conducted. According to findings that obtained from research, students who are offended by domestic violence have higher level of aggressiveness; and there is a relationship between aggressiveness and gender. Furthermore, there is a positive correlation between domestic violence and low academic success.

Keywords: Violence, Domestic Violence, Aggressiveness, Self-Academic Achievement

Giriş

Aile, bireyin kendini güvende hissettiği, sevildiği, değer verildiği ve kişilik yapısının geliştiği toplumsal bir kurumdur. İnsanların bakım, beslenme ve güven duygusu gibi temel ihtiyaçlarının karşılandığı, beden ve akıl sağlığını koruyan ve geliştiren bir birim olarak aile, aynı zamanda şiddetin çocuklar tarafından ilk öğrenildiği ve uygulandığı bir alan olmaktadır (Aktaş, 2006).

Çocukların kendilerine model aldıkları aileleri, onlar için kimi zaman olumlu örnek teşkil ederken; kimi zaman da olumsuz örnek olabilmektedir. Bebeklik, çocukluk ve gençlik çağlarında bireye uygulanan şiddet içeren fiziksel, duygusal ve sözel davranışlar, bireyde genelleşir ve birey tüm engellere karşı şiddet eylemlerine yönelerek şiddet kullanmaya başlar. Aile içerisinde çocuk, şiddete sadece baba tarafından değil, aynı zamanda anne, diğer kardeşler ve birlikte yaşadığı akrabaları tarafından da maruz kalmakta ve güven duyduğu kişiler tarafından uygulanan şiddet, çocuğu daha çok sarsmakta ve çocukta kalıcı izler bırakmaktadır. Çocuk ailesinde kendisine gösterilen şiddeti önce okuldaki arkadaşlarına, çevresine uygulamakta ve zamanla şiddetin düzeyini artırmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Araştırmamızda aile içi şiddetin ve çizgi film izlemenin, akademik başarı ve saldırgan davranışlar ile ilişkisi konu alınmıştır. Aile içi ilişkilerin etkileri, akademik başarının düşmesinde şiddet ve saldırganlığın ne derece etkili olduğunun tespiti, okullarda öğrenciler arasındaki şiddetin nedenleri, çizgi filmlerin çocuklar üzerindeki etkilerini belirlemek ve ortaokul öğrencilerinde görülen saldırganlık davranışlarını ortaya koymak açısından araştırmamız önem taşımaktadır.

Aile içinde sadece çocuklar değil kadınlar ve yaşlılar da şiddete maruz kalmaktadır. Fakat çocuk, aile içinde en savunmasız ve en zayıf varlıktır. Şiddet gören çocuk, ileriki yaşlarda şiddetin uygulayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile içi şiddeti ve toplumsal şiddeti kökten çözmeyen yolu ise çocuğa yönelik şiddeti çözmekten geçer. Bu yüzden çalışmamızda aile içinde çocuğa yönelik şiddet esas alınmıştır. Çocuğun gelişimi ve iyi bir vatandaş olması, çocukluk döneminde olumlu davranış, tutum ve değerler geliştirmesine bağlıdır.

Problem

Araştırmamızın temel problemi; aile içi şiddetin ve çizgi film izlemenin akademik başarıya ve saldırganlıkla ilişkisinin olup olmadığı ve varsa ne düzeyde olduğunun belirlenmesine yöneliktir. Problemi ele alırken, saldırganlığı etkileyen biyolojik, psikolojik, sosyal ve çevresel faktörler de ele alınarak incelenmiş ve bireyin tanık ya da maruz kaldığı şiddet eylemlerinin akademik başarıya etkisi değerlendirilmiştir.

Alt problemler;

- a. Öğrencilerin içerisinde aile içi şiddete uğrama sıklığı hangi düzeydedir?
- b. Öğrenciler içerisinde aile içi şiddet en çok kimler tarafından uygulanmaktadır?
- c. Cinsiyet ile göre saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- d. Öğrencilerin ailede yaşayan kişi sayısına göre saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- e. Öğrencilerin anne-baba mesleğine göre saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- f. Öğrencilerin aile içinde şiddete maruz kalma durumu ile saldırganlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- g. Öğrencilerin öz-akademik başarısı ile saldırganlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- h. Öğrencilerin aile içerisinde şiddete uğrama düzeyi ile okul not ortalaması arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- i. Öğrencilerin aile içerisinde şiddete uğrama düzeyi ile ders çalışma tutumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırmamızda aile içi şiddet ile saldırganlık ve akademik başarı düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak amacıyla taşıyarak ve çocukların şiddetten korunma hakları üzerinde durulmuştur.

Kavramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

Şiddet Kavramı

İnsanlık tarihiyle birlikte ortaya çıkmış olan şiddet terimini tanımlamak ve tespit etmek son derece girift bir meseledir. Çok farklı biçimlerde karşımıza çıkan “şiddet”, günümüzde bireysel ve toplumsal alanda sık sık karşılaştığımız bir

bütünlüğüne yönelik her türlü maddi ve manevi olumsuzluğu ifade etmektedir (TDK, 1974, s.339).

Arapça bir kelime olan “şiddet” terimi, birşeydeki gücü ve kuvveti gösteren “şedde” fiilinden türemiştir ve güçlü, kuvvetli, sağlam, zorlu, cesur, yiğit, azimli, kararlı ve iradeli anlamlarına gelmektedir. “Türkçe’de *şiddet* kavramı ile insanlarda şiddet kullanma, kanuna uymamak, kişiye zarar vermek, hakaret etmek, onurunu kırmak, sükûnet ve huzura son vermek; birinin hakkını çiğnemek, hırpalamak, incitmek, canını acıtmak için zor kullanmak; yıkıcı aşırı davranışlarda bulunmak, aşırı derecede öfkeyi ifade etmek şekillerinde gösterilen davranışlar kastedilmektedir” (Erten ve Ardalı, 1996).

Şiddet insan hayatında var olan evrensel bir olgu niteliğindedir ve bu evrensel olma özelliği zarar verici olmasından dolayıdır (Ayan, 2010, s. 21). Sosyolojik olarak şiddet: sertlik, katılık, sert ve katı davranış; azarlama ve müsamahasızlık; bir hususu sertlik ve katılıkla uygulamak; ikna etmek, inandırmak veya uzlaşmak yerine kaba kuvvet kullanmak manalarına gelir. Şiddet kelimesinin sosyolojideki ıstılahı manası ise; suçlu olup olmadığına bakmaksızın herhangi bir ferdin veya toplumun canına, malına, dinine, namusuna ve meşru düzenine kasteden, kaba kuvveti ve sertliği içeren saldırılardır (Çelik 2001, s. 77).

Şiddet; sertlikle, yoğun bir güçle meydana gelen, yapılan veya etkili olan bir şeyin özelliği olarak tanımlanabilir. Şiddet aşırı bir fiziksel güç ve hatta silahların kullanımıyla yapılan tüm davranışları ve ölçüsüz saldırganlık tezahürlerini kapsar. Bu bağlamda bir veya birden fazla kişi tarafından yapılan ve fiziksel veya moral olarak bir veya birden çok kişiye acı çektiren tüm eylem veya davranışlar, şiddet kapsamında düşünülebilir (Bilgin, 2003, s. 377).

Dünya sağlık örgütünün şiddet tanımı ise: “Fiziksel güç ya da kuvvetin, amaçlı bir şekilde kendine, başkasına, bir gruba ya da topluluğa karşı fiziksel zarara ya da fiziksel zararlar sonuçlanma ihtimalini arttırmasına, psikolojik zarara, ölüme, gelişim sorunlarına ya da yoksulluğa neden olacak şekilde tehdit edici biçimde ya da gerçekten kullanılmalıdır.” (Dünya Sağlık Örgütü, 2002).

Şiddet durumlarını ve şiddet eylemlerini açıklayan “Şiddet” isimli eserinde Michaud (1991) şiddetten şu şekilde bahsetmektedir: “Bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağıntık olarak diğerlerinin bir veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya törel (ahlaki/moral/manevi) bütünlüğüne veya mallarına veya simgesel ve sembolik ve kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranırsa, orada şiddet vardır.” Burada dikkati çeken nokta manevi, kültürel ve sembolik değerlere yönelik zarar verici unsurlar da şiddet kapsamında yer almaktadır.

Şiddetin bireysel ve toplumsal birçok unsuru ihtiva etmesi onun karmaşık bir yapı olarak ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Neticede şiddet; bireyin bedensel ve ruhsal açıdan zarar görmesine, yaralanmasına veya sakat kalmasına neden olan bireysel ve toplumsal hareketlerin tamamı, olarak değerlendirilebilir (Aktaş, 2006, s.13).

Balcıoğlu (2001) ise şiddeti, “kızgınlık, öfke, kin, nefret, düşmanlık gibi duygu durumlarının etkinlik kazandığı saldırganlık biçimi” olarak tarif etmiştir. Şiddet her ne şekilde olursa olsun fazlasıyla gayri meşru ya da tasvip edilemez tutumlara karşılık gelmektedir. Bununla birlikte, şiddetin uygulayıcıları tarafından özellikle bu öge yani şiddet eylemi, kolaylıkla küçümsenmekte, hatta tümüyle göz ardı edilebilmektedir (Riches, 1989, s. 11). Ayrıca toplumları incelediğimizde birçok toplumsal sorunun kaynağında şiddet olgusunun yer aldığını söyleyebiliriz. Özellikle gelişmemiş, demokratik düzenden uzak, despotik rejimlerle yönetilen, korku kültürünün hâkim olduğu toplumlarda şiddet, hayatın içinde yaygın olarak yer almaktadır.

Şiddeti psikolojik açıdan ele alan ve içgüdüsel bir olgu olarak değerlendirenlerin başında Freud ve Erich Fromm gelmektedir (Ayan, 2010, s. 26). Freud insanın doğasındaki iki temel güdüden biri olarak şiddeti zikretmektedir. Dolayısıyla insan doğuştan şiddete eğilimlidir. Fromm’un, insan doğasındaki bu eğilimin kökenleri ve toplumsal yansımaları üzerine birçok çalışması bulunmaktadır. Şiddetin doğuştan gelen bir güdü olduğunu iddia edenlerin yanı sıra, sosyal bir iletişim, etkileşim ve değişimin sonucu olduğunu savunanlar da vardır. Buna göre şiddet; bazı sosyal, siyasal, ekonomik, ideolojik şartlarda ortaya çıkan ve

insan kişiliğini de kendine göre şekillendiren bir olay, bir sosyal hadise olarak açıklanmaktadır (Tuğlu, 2009, s. 62).

İnsanın bireysel, sosyal ve tabiatla olan ilişkilerinde, kişiliğinde var olan nefret ve sevgi duygularından biri öne çıkmaktadır. Bu nefret veya sevginin belirginleşmesinde; kin, öfke, kıskançlık, dostluk, merhamet vb. iç faktörler kadar mal düşkünlüğü, itibar kazanma, saygı görme, sosyal baskı, ekonomik ihtiyaç gibi dış etkenler de yönlendirici olmaktadır. Nefretin baskınlığı, şiddet eyleminin doğmasına neden olmaktadır. Bu yüzden nefreti artıracak iç ve dış dinamiklerin işletilmesi insandaki şiddet duygusunu ve davranışını körüklemektedir. Şayet şiddet insanın fıtratında var olan bir olgu ise, insanın olduğu her yerde şiddete şahit olmamız mümkündür ve kaçınılmazdır (Tuğlu, 2009, s. 59).

Şiddetle ilgili tüm tanımlardaki ortak nokta, toplumsal anlamda şiddetin salt birey/bireylere özgü olduğu, birey/bireyler düzeyinde yaşanan şiddet eylemlerinin de çevresel koşullardan kaynaklandığıdır (Ayan, 2010, s.34). Birçok farklı boyutları bulunan şiddet eyleminin ortaya çıkarılması, tespit edilmesi ve kontrol edilmesi son derece güçtür. Çünkü birey, hayatın her sahasında ve her an bir şiddet vakası ile karşı karşıya kalabilmektedir. Dolayısıyla küçükten büyüğe toplumun her ferdi bu konuda bilinçlendirilmeli ve eğitilmelidir. Aksi halde şiddet, nesilden nesile aktarılan bir olgu olarak varlığını devam ettirecektir. Türkiye gibi gelişmekte olan toplumlarda şiddeti önlemeye yönelik birçok ulusal ve uluslararası programlar yürütülmektedir. Şüphesiz gelişmiş ve medeni bir toplum olmak için geleceğin emanetçisi olacak çocukları şiddetten korumaya yönelik gerekli önlem ve tedbirler alınmalıdır.

Şiddet, evrensel bir fenomen olarak insanın varoluşundan bu yana süregelen ve farklı şekillerde toplumlarda tezahür eden insanın hayatına etki eden en temel olgulardan biridir.

Saldırganlık Kavramı

Saldırganlık, canlıların doğasında görülen temel dürtülerin başında gelmektedir. İnsanlar ve hayvanlar doğası gereği yaşamlarını tehdit eden unsurlar karşısında saldırganca davranabilmektedir. Literatürde saldırganlıkla alakalı birçok farklı tanım ve teori bulunmaktadır. Bu bölümde saldırganlıkla ilgili tanım ve teorilere kısaca değinilecektir.

“Saldırganlık (aggression); hâkim olmak, yenmek, yönetmek amacı ile güçlü, şiddetli, etkili bir hareket, fiil, işlem; bir işi bozma, engelleme, boşa çıkarmaya karşı düşmanca, yaralayıcı, hırpalayıcı veya tahrip edici (yıkıcı, yok edici) amaç taşıyan bir davranış” (Erten ve Ardalı, 1996, s. 143) olarak tanımlanmaktadır. Psikoloji sözlüğünde ise saldırganlık şu şekilde geçmektedir: “Öfke, düşmanlık, rekabet, engellenme, korku gibi durumlardan kaynaklanan ve karşısındakine zarar vermeyi, onu durdurmayı, ona engel olmayı ya da kendini korumayı hedefleyen fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranıştır.” Genel olarak saldırganlık; bireylerin engellenme durumlarında, fiziksel veya sözel olarak başkalarına zarar veren davranışlarıdır ve “karşısındakine üstün gelmek, onu yönetmek; bir işi bozmak, boşa çıkarmak için düşmanca, incitici, hırpalayıcı, acı/ağrı verici davranış biçimi” olarak kendini göstermektedir (Şevkin, 2008; Tiryaki, 1996). Psikolojik bir durum olarak saldırganlığın duygusal tanımı, öfke duygusunun yol açtığı bir davranış olarak tarif edilmektedir (Balcıoğlu, 2001, s. 19). İnsanda saldırgan davranışların; kızgınlık, öfke durumunu dışa yansıtan yüz mimiğinden ya da bir sözcükten doğaya, canlıya zarar veren şiddet eylemlerine kadar geniş bir yelpaze içinde yer aldığı ileri sürülmektedir. İnsanın neden saldırgan davranışlarda bulunduğu dair değişik görüşler bulunmaktadır. Çoğu bilimadamı saldırganlığın doğuştan getirilmiş bir davranış olduğunu ileri sürmektedir (Cüceloğlu, 2000, s. 314). Onlara göre saldırganlık, bütün canlılarda ortak olan içgüdü, dürtüdür; beslenme, korunma, cinsellik içgüdülerinin altında yer alan onları birleştirip bütünleştiren bir alt içgüdü olarak ele alınmaktadır (Balcıoğlu, 2001, s. 36).

Freud’a göre saldırganlık; insanın kendine dönük yıkıcı eğilimlerinin dış dünyadaki nesnelere çevrilmesidir (Ilgar ve Çoşgun, 2006, s.48). Freud, saldırgan davranışın ifade edilmediği takdirde belirli türden bir enerji olarak içimizde kalacağını savunmuş ve birçok davranış bozukluklarının, doğal ifadesini bulamamış saldırganlık eğiliminden kaynaklandığını ifade etmiştir (Cüceloğlu, 2000, s. 314). Freud, insanlardaki saldırganlık eğilimini orijinal içgüdüsel bir özellik olarak görmektedir. Saldırganlık içgüdü, ölüm içgüdülerinden türemiştir ve onun en temel temsilcisidir (Ilgar ve Çoşgun, 2006, s. 40). Aynı zamanda, tüm canlılarda ortak bir güdü olan saldırganlığın, öğrenerek değişmeyen bir evrensel içgüdü

olduğunu düşünmüş ve cinsel içgüdüyle bağlantılı olduğunu ileri sürmüştür (Balcioglu, 2001, s. 37).

Fromm ise saldırganlığı; oyuncu şiddet, tepkisel şiddet, dengeleyici şiddet, arkaik (ilkel) şiddet, olarak dörde ayırarak insandaki yaşam sevgisine karşı saldırganlığı da içinde barındıran bir ölüm sevgisinin olduğunu öne sürmüştür. Saldırganlığın yalnızca doğuştan gelen faktörlere indirgenemeyeceğini, aynı zamandan saldırganlığın diğer sosyal davranışlar gibi öğrenilmiş yani sonradan kazanılmış bir tutum olduğunu ve öğrenme eyleminin saldırganlık tutumların seviyesi ve çeşitleri üzerinde önemli bir etkisi bulunduğunu psikologların çoğunluğu savunmaktadır. Sosyal Öğrenme Kuramının en önemli temsilcilerinden Bandura'nın deneyinde çocukların çevrelerinden gördükleri davranışları kendilerine model almaları ve buna göre hareket ettikleri gözlenmiştir (Cüceloğlu, 2000, s. 315). Doğal ve toplumsal çevreden gelecek etkilere vereceği tepkiler, insanın saldırgan ya da uyumlu bir kişilik olup olmadığının da göstergesi olmaktadır (Ayan, 2007, s.45). Saldırganlık konusundaki sosyal psikolojik araştırmalar, kitle iletişim araçlarının etkisi, aile içi şiddet, günah keçisi arayışı, gruplar arası düşmanlık ve önyargılar konularında yoğunlaşmış görünmektedir (Bilgin, 2003, s.324).

Beslenme, korunma gibi ihtiyaçlarının doyuma ulaşmasına, tehdit altında ve tehlike içinde bulunmamasına rağmen, kendi türüne saldıran, işkence eden, yaralayan, öldüren tek canlı insandır. İnsandaki başkalarını, doğayı, nesnelere yakmaya, yıkmaya, yok etmeye yönelik saldırganlık davranışların kaynağı, bütün canlılardaki doğal ve evrensel saldırganlık dürtüsü değildir, aksine öğrenilen bir eylem biçimidir. Biyolojik temelli yaklaşımlara göre ise insanda, uyumu sağlamak, hayatı sürdürmek amacı ile ortaya çıkan, savunmaya yönelik saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleri beynin belirli yapılarından ve işlevlerinden kaynaklanmaktadır (Balcioglu, 2001, s. 36). Bu görüşe göre kişilerin beyinlerindeki bazı bölgelerin daha gelişmiş ya da gelişmemiş olması, o kişinin saldırgan olup olmaması hakkında öngörülebilir bulunmamızı sağlamaktadır.

Saldırganlık birey veya grup tarafından bir başka kişi ya da kişilere, hayvanlara, nesnelere zarar veren onları yok eden bir davranış biçimidir. Saldırgan davranışlar, amaçları bakımından farklıdır: “Bir diğerinin korku veya öfke yaratan saldırgan davranışlarına karşılık olduğunda *savunucu saldırganlık*, diğerine

doğrudan zarar vermek amacını taşıdığına *düşmanca saldırganlık* (veya içtepkisel saldırganlık), diğerine zarar verme niyeti olmadan, belirli bir amaca (bir takım imkan veya kaynaklara ulaşma, belirli bir statüyü koruma veya elde etme gibi) ulaşmak için yapıldığında *araçsal saldırganlık* şeklinde dörde ayrılmaktadır.” (Bilgin, 2003, s. 324).

Saldırganlık, diğer kişilere fiziksel veya psikolojik olarak zarar verme niyeti içeren tüm davranışları kapsar. Yani sadece fiziksel davranış içermeyebilir. Sözel ve duygusal saldırganlık da söz konusu olabilmektedir. Sözel saldırganlık kavgacı ve düşmanca konuşmaları içerir ve küfretmek, hakaret etmek, alay etmek amacıyla söylenen sözler bu niteliğe sahiptir. Duygusal saldırganlıkta ise, karşısındakini sıkıntıya sokmayı, özgüvenini azaltmayı, duygusal olarak yaralamayı amaçlayan davranışlar söz konusudur.

Literatürde, saldırganlık konusunda çeşitli yaklaşımlar bulunmakta ve bunlardan en çok biyolojik veya içgüdü temelli yaklaşımlar, engellenme-saldırganlık modeli, öğrenme teorisi, bilişsel yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır (Bilgin, 2003, s.325). Engellenme-saldırganlık hipotezi, saldırgan davranışların temelinde bir engellenmenin bulunduğunu öne sürer. Bu yaklaşımı savunan araştırmacılara göre, düşmanca saldırganlık söz konusudur ve saldırganlık, engellenmenin şiddetiyle orantılıdır. Engellenmeye tolerans eşiği, engellenme yaşantılarının birikimine bağlı olarak azalır.

Öte yandan, saldırganlık dışı vurulup ifade edildiğinde, yani saldırgan bir davranış yapıldığında, yeni saldırganlık eğilimine ket vurulması, saldırganlığın bastırılması sonucunu doğurabilir.

Engellenmenin nedeni olan hedef kişi ortada olmadığına veya saldırganlık o an ifade edilmediğinde, saldırgan davranış başka hedeflere doğru yöneltilir (Bilgin, 2003, s.107). Birey bu durumda saldırganlığı kendinden daha zayıf kişilere yöneltebilir. Saldırganlığı, asıl kızılan kişiye değil de gerçekte ilgisi olmayanlara yöneltebilir. Saldırganlık adı verilir (Masalçı, 2001). İş yerinde patronuna kızan bir babanın, bu öfkesini aile içerisinde çocuklarına ve eşine yansıtması, anne-babasına kızan çocuğun sinirini küçük kardeşinden çıkarması yer değiştirmiş saldırganlığa verilebilecek örneklerdendir.

Saldırıcılık küçük yaşlardan itibaren görülen bir tepki biçimidir. Çocuk ihtiyaç duyduğu güveni, ilgiyi, sevgiyi bu şekilde karşılamaya çalışır. Çocukların saldırgan eğilimler gerçekleştirerek ailenin veya sosyal çevrenin bu eğilimleri görmezden gelmesi, ya da çocuğu durdurmak adına onu ödüllendirici davranışlar sergilemesi, saldırganlığın artmasına neden olan önemli bir etkidir. Çocuklar, yetişkinleri veya kendilerinden büyük kardeşlerini örnek alarak ödüllendirilen davranışları tekrara yönelirler (Bilgin, 2003, s.325).

Sosyal bir varlık olan insan, hayat döngüsü içinde kimi zaman saldırgan davranışlarda bulunurken, kimi zaman da saldırgan davranışlara maruz kalmaktadır. Eğer kişi birini incitme amacı taşıyorsa biz onu saldırgan biri olarak nitelendiririz; eğer zarar vermeye ya da incitme amacı taşımıyorsa saldırgan davranışta bulunmuyor, deriz. Bu nedenle saldırganlık, başkalarını incitme amacı taşıyan her türlü davranışı kapsamaktadır (Hatunoğlu, 1994). Ayrıca bu tür zarar verici davranışlar hem fizyolojik hem psikolojik; hem içedönük hem de dışadönük olabilir. İnsanoğlunda var oluşundan bu yana görülen saldırgan davranışlar kalıplaşmış olup, kızgınlık öfke durumunu dışa yansıtan yüz mimiiğinden ya da bir sözcükten; doğayı, canlıyı yakan, yıkan, yok eden şiddet eylemlerine kadar geniş bir yelpaze içinde yer almaktadır (Balcıoğlu, 2001, s. 129). Dolayısıyla saldırganlığın çok farklı tezahürleri olduğunu söylemek mümkündür.

Şiddet ve Saldırıcılık Arasındaki İlişki

Şiddetin temelinde yatan asıl faktör saldırganlıktır ve şiddet, saldırganlığın uygulamaya dökülmüş kısmında karşımıza çıkar. Yapılan çalışmalarda şiddet terimi, davranışın kendisini ifade amaçlı kullanılırken, saldırganlığın ise ruh halini anlatmak için kullanıldığı görülmektedir. Şiddet eylemi, sergilenen tavrı anlatırken, saldırganlık ise bir duyguyu ve ruh halini anlatmaktadır.

Şiddet olarak adlandırılan davranışlar da saldırganlığın bir türüdür. Saldırıcılık ve şiddet arasındaki en önemli fark ise, şiddetin ağırlıklı olarak fiziksel güç kullanmayı gerektiren eylemleri içermesidir. Saldırıcılık eğilimi ve şiddet davranışları, insandaki bazı duygu durumlarının sonucudur. Diğer yandan, saldırganlık eğilimi ve şiddet davranışları öfke, kaygı, korku gibi bu duygu durumlarının ortaya çıkmasına neden olur (Köknel, 1996, s. 15).

Şiddet eylemleri ile saldırganlık içeren eylemler iç içe olmakla beraber bu eylemler, daha çok birbirini tanıyan kişiler arasında gerçekleşmektedir. Çocuk yediği dayağın acısını, duyduğu kızgınlık, öfke, kin ve nefreti, başka bir kişiye, başka bir yerde ve zamanda saldırgan davranışları ve şiddet eylemleriyle yansıtmaktadır. Kişilik, üst benliğinde ortaya çıkan korku ve kaygıya karşı benliğini korumak amacı ile şiddet eylemlerine yönelir. Sosyal değerlerce meydana getirildiği kabul edilen üst benlik ne kadar bastırıcı, katı ve sert olursa, saldırgan davranışların ortaya çıkması da o denli kolay ve şiddetli olur (Balcioglu, 2001, s. 38). Genel olarak kin, nefret, öfke gibi duygu durumlarının anlatılması, dışarıya yansıtılması saldırganlığı, şiddet eylemlerini içeren davranış kalıplarıyla olur (Köknel, 1996, s. 131).

Şiddet ve Saldırganlığı Etkileyen Faktörler

Şiddet ve saldırganlığı etkileyen birçok bireysel ve çevresel faktörler bulunmaktadır. Bu bölümde ilgili çalışmaları göz önünde bulundurarak şiddet ve saldırganlığı etkileyen unsurlara genel olarak değinildikten sonra ilerleyen bölümlerde ise bu faktörler daha ayrıntı bir şekilde incelenecektir. Şiddetin kelime anlamı genel anlamda aşırı duygu durumunu, bir olgunun yoğunluğunu, sertliğini, kaba ve sert davranışı nitelendirirken; özel olarak, saldırgan davranışları, kaba kuvveti, beden gücünün kötüye kullanılmasını; yakan, yıkan, yok eden eylemleri; taşlı, sopalı, silahlı saldırıları; bireye ve topluma zarar veren etkinlikleri belirler (Balcioglu, 2001, s.129).

Bu açıdan bakıldığında çocukların şiddete yönelmesi şaşırtıcı değildir. Onlar içinde doğduğu aileden başlayarak yaşamın her alanında şiddet içeren davranışlarla her gün karşılaşmaktadırlar. “Sözel Şiddet” bunların en yaygın olanıdır (Polat, 2001, s. 20). Balcioglu (2001) şiddet eylemlerinin doğuştan gelen bir nitelik olmadığına değinerek, “insanın kişiliğinin dışında bazı sosyal-siyasal, ekonomik, ideolojik şartlarda ortaya çıkan ve insan kişiliğini de kendine göre şekillendiren bir olay, bir sosyal hadise” olarak açıklamaktadır. Saldırganlık ve şiddet içeren uyaranların sürmesi, bunlara karşı ortaya çıkan kırgınlık ve öfke, saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleri gibi şartlı davranışların sönmesine; bir süre sonra kendiliğinden ya da aynı uyaranla geri gelmesine yol açar. Olur olmaz sebeple kızıp öfkelenen, bağırıp çağıran, vurup kıran insanlar, içinde buldukları toplumsal

ortamda başkaları ile ilişkilerinde saldırganlık ve şiddet içeren davranışları sürdürürler. Bunlara karşı ortaya çıkan kırgınlık ve öfke, saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleri gibi şartlı davranışların pekişmesine, arada sönse bile, bir süre sonra kendiliğinden ortaya çıkmasına sebep olurlar (Balcıoğlu, 2001, s. 41).

Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı'nın yaptığı araştırmada çocukları şiddete yönelten nedenler;

- Annenin doğum öncesi bakımsız kalması, doğum öncesi sorunlar ve doğum travmaları,
- İstenmeyen çocuk olması, ailedeki çocuk sayısının fazlalığı, aile içi iletişimsizlik ve aile içi problemler,
- Göç sonucu sosyoekonomik durumun değişmesi,
- Kötü ruh hali, düşük benlik algısı, kaygı durumları, okul başarısızlığı
- Bireyin şiddetin var olduğu ortamlarda bulunması, şiddet görmüş olması veya şiddet eylemlerine tanık olması gibi nedenlerin kişilerde şiddet davranışlarının artmasında etkili olduğu, tespit edilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2006, s. 6).

Sosyal Öğrenme Kuramı ise İnsanların geçmiş deneyimleri sonucunda saldırgan davranışlar kazanmaları, şiddet eylemleri sonucundan takdir görmeleri ya da ödüllendirilmeleri, doğrudan şiddete teşvik edilmelerini saldırgan davranışların nedeni olarak belirtirken, aynı zamanda Bandura çocuğun saldırgan eylemleri ebeveyninden, arkadaşlarından ve kitle iletişim araçlarından öğrendiğini savunmuştur (Görmez ve Arkadaşları, 1998).

Çocukların şiddet ve saldırgan davranışlar sergileme nedenlerine yönelik araştırmalar; anne babanın evlilikle ilgili sorunları –ayrılık, yalnız başına anne veya baba olma-, anne-babanın çocuğa karşı olumsuz tutum ve davranışlar sergilemesi gibi faktörler çocuğun aile içinde şiddete uğramasına ve saldırgan eylemler göstermesine neden olurken, genetik faktörler, arkadaş grupları, okul, medya ve kitle iletişim araçları saldırgan eğilimlerin olumlu veya olumsuz desteklenmesine etki eder (Ayan, 2007). Aynı zamanda ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları da çocukların saldırganlık eğilimi üzerinde etkiye sahiptir. En saldırgan çocuklar, reddedici, izin verici ve sıkı disiplin uygulama eğiliminde olan anne-babalar tarafından yetiştirilmektedir (Başal, 2003).

Yapılan araştırmalar da genel olarak çocuklarda şiddet ve saldırganlığın kaynağını üç farklı yerde aranması gerektiği savunulmaktadır. Bunlardan ilki ailedir. şiddet aile ortamında döllendir (Çamlıca, 2010, s.144). şiddetin ikinci kaynağı çevredir. Çocuk gördüklerin öğrenir ve de öğrendiklerini uygulamaya geçirir. şiddetin üçüncü kaynağını ise medyadan etkilenen kamuoyu oluşturur (İpek, 2007, s. 237).

Araştırmada şiddeti etkileyen faktörler üç grupta ele alınmıştır. Bunlardan ilki bireyin biyolojik ve psikolojik yapısı, ikincisi sosyal belirleyiciler, üçüncüsü ise çevresel belirleyicilerdir.

Bireyin Biyolojik ve Psikolojik Yapısı

Biyolojik kuram, tüm davranışlarımızın kökeninin beyin ve dolayısıyla merkezi sinir sistemi olduğu bilgisinden yola çıkarak, saldırganlığın kaynağını ve oluşumunu beyindeki bazı yapılar ya da bazı maddelerle açıklamaya çalışmaktadır. Bu alandaki çalışmalar bir nörotransmitter olan seratoninde, bir hormon olan androjende, erkeklerde olan Y kromozomunda, hipotalamus, mesansafalon, amigdala gibi beyin yapılarında ve genetik etkenlerde yoğunlaşmıştır (Tiryaki, 1996, s. 20). İnsanda saldırganlıkla ilgili beyin alanları amigdala, temporal lob ve limbik sistemdir. Bu alanlarda gözlemlenen bozulmalar ve değişiklikler bireylerin saldırganlığını etkilemektedir. Hipofiz, tiroid, böbreküstü bezleri salgılarının zeka ve duygusal gelişimde önemli rol oynadığı kabul edilmektedir. Cinsiyetle ilgili içşalgı bezlerinin düzenli çalışması sonucu, cinsiyetle birinci ve ikinci derecede ilgili organlarda değişmeler ve buna bağlı olarak kişilik ve davranış değişiklikleri gözlenmektedir (Yavuzer, 1982, s. 89).

Çocukta istenmeyen davranışların oluşmasına zemin hazırlayabilecek olan biyolojik faktörler hiperaktivite bozukluğu, dikkat eksikliği ve doğuştan gelen bazı karakteristik özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Beyin dalgalarıyla şiddet davranışı arasında bağlantı kurma çabaları olmakla birlikte, bu faktörlerin şiddet üzerinde mutlak bir etkisi olduğuna ilişkin kesinleşmiş bir ortak görüş yoktur (Gözütok ve diğerleri, 2006).

Saldırganlık ve beyin arasında ilişki olduğuna dair maymunlar üzerinde yapılan bir deneye göre; maymunun beynine cihaz takılarak saldırganlıkla ilgili alan uyarıldığında, bazı maymunlarda saldırgan davranışlar gözlenmiş iken, bazı

maymunlarda beyinin pasifize olduğu anlaşılmıştır. Aynı uyarının, bazı maymunlarda saldırganlık, bazılarında ise çaresizlik durumu doğurduğu saptanmıştır. Bu deney sonucunda, birey saldırganlığa maruz kaldığında bu saldırganlığı iyi analiz eder, yorumlar ve çözerse, o birey için yapıcı, öğretici, üretken, faydalı bir durum söz konusu olabilmektedir (Tarhan, 2007, s. 102).

Freud'un psikanalitik kuramına göre anal dönemdeki çocuk katı bir denetime tabi tutulduğunda çocuk bu duruma tepki göstererek önce çevresini kirletmeye yönelik davranışlar sergiler ve sonrasında da saldırgan davranışların ilk belirtileri ortaya çıkar. Adler, üstünlük arzusunu korumak için insan doğasında olumlu şiddet bulunduğunu fakat saldırganlık içgüdüünün insan doğasında bulunmadığını savunmuştur. Ona göre saldırganlık üstünlük arzusunun yara alması sonucu ortaya çıkmaktadır.

Jung şiddeti arketiplerle açıklamış ve şiddetin kaynağı olarak gölge arketipini göstermiştir. Ona göre gölge arketiplerin en güçlü ve tehlikeli olanıdır. İnsanın canlılık ve yaratıcılık içgüdülerinin kaynağı olduğu gibi insanın hayvansı yönünü de içermektedir. Birey, toplumun bir üyesi olmak için gölgenin bu yönlerini bastırması ve evcilleştirmesi gerekir. Kişinin bilinçli dünyasında işler yolunda gittiği sürece gölgedeki kötü unsurlar bilinç dışında etkisiz olarak durmaktadırlar. Ancak işler yolunda gitmeyip kişinin zorlandığı bir durumda gölge egonun kontrolünden çıkmakta ve gölgedeki kötü unsurlar etkinleşerek saldırgan davranışlara neden olmaktadır (Gençtan, 2000, s. 180-182). Şiddete neden olan psikolojik faktörlerden bir diğeri ise, engellenmedir. Saldırgan davranışların engellenmesi, düş kırıklığı ve öfke düzeyin arttırarak; saldırgan eylemlerin artmasına ve şiddetin ortaya çıkmasına neden olur (Cengiz, 2008).

Sosyal Belirleyiciler

Toplumsal bir olgu olan şiddet, toplumun ve insanların varlığından ayrı düşünülemez. Şiddeti toplumsal boyutuyla ele aldığımda, bireylerin kişilik özellikleriyle, aile içi ilişkileri, arkadaş ilişkileri, sosyal yapıyla bir bütünlük teşkil eder.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, bireyin toplumsallaşma sürecinde maruz kaldığı, tanıklık ettiği veya karşılaştığı bazı tutum ve davranışları, taklit ya da öğrenme yoluyla erken dönemde kazanarak, bireyin daha ileriki yaşamında

belirleyici olmaktadır. Çocuğa uygulanan şiddet, hayatı boyunca onu etkisi altına almakta ve aile içi ilişkilerinden, arkadaş ilişkilerine hatta tüm sosyal ilişkilerine varıncaya kadar nasıl ilişki kuracağına etki etmektedir. Çocuğun şiddetle karşı karşıya kalması onun tüm hayatının etkilenmesine sebep olmaktadır. Doğal ve toplumsal çevresinden gelecek etkilere vereceği tepkiler onun saldırgan ya da uyumlu bir kişilik olup olmadığının da göstergesi olmaktadır (Ayan, 2007, s. 45-46).

İnsanlar içinde buldukları topluluktan farklı görünmeyi değil, onlar gibi olmayı, onlardan olmayı benimsemektedir. Genel olarak insan, içinde bulunulan kültürel yapıya uygun olarak davranma eğilimi gösterir. Aksi takdirde birey, toplum dışına itilme ve yalnız kalma tehlikesi ile karşı karşıyadır (Ayan, 2007, s. 46). Dolayısıyla insan toplum tarafından dışlanmamak için bireysel özelliklerinden daha da uzaklaşarak çevreye uyum sağlamaya çalışırlar. Örneğin, aslında şiddetten uzak duran gençlerin kalabalık içinde veya çetelerde saldırgan davranışlar sergiledikleri gözlenebilmektedir (Sarkın, 2012, s. 15). Burada çocuk grup tarafından kabul edilmek ve grubun takdirini kazanmak için tasvip etmediği şiddet eylemine başvurmaktadır. Aynı zamanda bireyler kendilerinden farklı kişilerden hoşlanmayı onlara şüpheli yaklaşma eğilimi içerisindedir. Bu da grup şiddetini artıran önemli bir faktördür. İnsan, doğası gereği kendinden olmayana karşı önyargılı davranma eğilimindedir. Farklı grupları ötekileştirerek onları bir tehdit unsuru olarak algılamaktadır. Örneğin; Japonya gibi homojen toplumlarda Amerika gibi heterojen toplumlara göre şiddet eylemi daha az görülmektedir.

Çocukların suç ve şiddet davranışlarını öğrendikleri, uyguladıkları ve maruz kaldıkları diğer bir kurum ise okuldur. Okul, insan hayatının önemli bir kısmını içine alır. Bireyin ailesinde başlayan eğitim süreci artık yeni bir kurumda bilgi, tutum, beceri ve değer yargıları geliştirerek hayata yeni bir adım atacağı mekândır. Okullarda edinilecek tecrübeler çocukları iyi veya kötü yönde davranış değişikliğine neden olur.

Okullarda şiddet eylemlerinin yaygınlaşmasındaki temel unsur davranış bozukluğu olan öğrencilerden ve disiplinsiz bir ortamdan kaynaklanmaktadır. Genellikle davranış bozukluğu olan öğrenciler ise sorunlu aileye sahip olan çocuklardır. Tezcan (1996), okuldaki şiddet olaylarını öğretmenlerin sert tavırları,

kız arkadaş problemleri, medya, yoksulluk, boş zaman değerlendirme olanaklarının yetersizliği ve disiplin olarak sıralamaktadır. Kötü söz, küfür, hakaret, lakap takmak, kendine veya bir başkasına zarar verme, dövme, tehdit ve eşyalara zarar verme öğrencilerin sıklıkla başvurduğu şiddet eylemleridir.

Ülkemizde okullarda şiddet ve saldırganlık hayli yaygındır. Bu yüzden eğitim öğretim ortamında çocuklar sosyal öğrenme ile birlikte şiddet ve saldırganlığı öğrenmekte ve bu durum ilerde sağlıklı nesiller yetişmesine sebep olmaktadır. Maalesef birçok çocuk ilk şiddet tecrübesini okullarda yaşamaktadır. Hâlbuki eğitim sistemi çocuğun bu yönünü örselemesi gerekirken günümüzde şiddeti öğretir hale gelmiştir. Okulların etkili ve verimli hale gelebilmesi şiddet davranışlarının ortadan kalkmasına bağlıdır. Çocukların okul içerisinde huzurlu ve mutlu olmaları, onların eğitimlerini en iyi şekilde tamamlamalarını sağlar. Okullar da başarılı bir eğitim öğretim için aile, öğretmen ve okul idarecileri işbirliği halinde disiplinli, öğrenci ihtiyaç ve beklentilerini sağlanarak verimli hale getirilmelidir.

Çevresel Belirleyiciler

Bireylerde şiddet ve saldırganlığı etkileyen faktörlerden biri de çevre unsurudur. Küreselleşme ile birlikte büyük bir köy haline gelen dünyada özellikle çocuklar, sadece buldukları çevreden değil, ayrıca çeşitli iletişim araçlarıyla tüm dünyada çocuğun algısına sunulan materyallerden etkilenmektedir. İletişim araçlarının gelişmesiyle, çocuklar birbirinden farklı ve çok sayıda uyarana maruz kalmaktadır. Dolayısıyla çocukların algı dünyasına hitap eden her şey seçici bir şekilde onlara sunulmalıdır. Geleneksel toplumlarda çocuklar sadece ailelerinden ve yaşadıkları toplumdan etkilenmekte idi. Çocuğun davranışını ve değer dünyasını şekillendiren yegâne unsur aile ve toplumdur. Aynı toplumda yaşayan bireyler benzer değer yargılarına ve ahlaki tutumlara sahiptirler. Bu yüzden geleneksel toplumlarda ortak değerler nesilden nesile aktarılmakta, çocuklar ile ebeveyni arasında kuşak çatışması çıkmamakta idi.

Modern toplumlarda ise sadece nesiller değil yaş grupları arasında bile büyük farklılıklar ortaya çıkmıştır. Modernleşmenin etkisi ile toplumlar ve bireyler hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecine girmişlerdir. Bireyin algı dünyası üzerinde aileden okula, internetten bilgisayar oyunlarına, çizgi filmlerden sosyal ağlara kadar birçok uyaran etkili olmaktadır. Modern insan artık evde tek başına oturup

televizyonun veya bilgisayarın karşısına geçerek tüm dünyayı seyredebilmekte, bu şekilde kendi kişiliğini ve değer yargılarını oluşturabilmektedir. Özellikle ailelerin bu konuda bilinçli davranarak çocuğun bu uyaranlarla etkileşiminde gayet seçici olmaları gerekmektedir.

Sosyal bilimcilerin, üzerinde en çok çalışma yaptığı konuların başında medyanın çocuklar üzerindeki etkisi bulunmaktadır. Yapılan yayınların içerdiği konular ve koşullarından hareketle çocuklar üzerinde bazen olumlu bazen de olumsuz etkilere sahip olmaktadır. Medya aracılığı ile aktarılan mesajların homojen olması ve kullanıcıyı istediği yönde yönlendirmesi, güçlü bir etki oluşturulabileceğine dair fikir birliği bulunmaktadır (Bertrand, 2004, s.29).

Tüm dünyada çocuk suçluluğu ve gençlerin kötü alışkanlıklara sahip oluşu tedirgin edici boyutlara ulaşmıştır. Esslin, Amerikan televizyonunun hem kültürel hem de sosyal yönden en tehlikeli görünen kısmı olarak televizyon filmlerini görmekte ve bu filmlerin çocukların karakterini bozduğunu, çocukları şiddet dolu ve ben merkezli hale getirdiğini söylemektedir. Sinemaya oranla çocuk, televizyon karşısında hem savunmasız kalmakta hem de yeterli paylaşma ortamı bulamadığında, yalnız izlemeleri sırasında bu yakınlıktaki karakterlerle daha hızlı ve etkin bir biçimde özdeşleşme eğilimindedir (TÜİK, 2013, s. 441, akt. 1. Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı).

Şiddet ve saldırganlığa neden olan çevresel faktörler ise; yoksulluk, eğitim seviyesinin düşük olması, kötü aile koşulları, yanlış dini inançlar, kültürel ortam, kitle iletişim araçları gibi etkenlerdir. Bu faktörler insan hayatında önemli yere sahiptir. Sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler şiddetin oluşumunda rol oynarlar. Az gelişmiş ve yoksul ülkelerdeki şiddet düzeyi diğer toplumlara göre daha fazladır. Bu, yoksulların kendi aralarındaki mücadelenin yanı sıra bazen başkaldırı, toplumsal kargaşa gibi biçimlere de bürünebilmektedir. Çünkü kısıtlı bireyler kısıtlandıkları cendereden kurtulmanın yolunu ararken çoğu zaman şiddete başvururlar. Birçok ülkede suç işleyenlerin çoğunluğu, yoksul ve eğitimsiz kesimden gelmektedir. Ailenin yoksullaşması da ailenin toplumsal hayata uyumunu zorlaştırmaktadır. Bu zorluktan öncelikli etkilenen ise kadın ve çocuklardır. Bireyin zorluğa karşı kendini savunabileceği şiddet eylemlerine, genellikle köyden kente

göç eden veya ülke değiştiren çocuklardaki uyum sürecinde daha çok rastlanmaktadır.

İklim, doğal kaynaklar, yerleşimler gibi coğrafi faktörlerin saldırganlık ve suç davranışı üzerinde etkili olduğuna ve bireylerin suç işleme davranışlarını ve biçimlerini etkilediğine dair çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca, yanlış beslenmenin de (fosfat ile fazla beslenilmesi) davranış bozukluğuna ve sonunda suçluluğa neden olduğu da belirtilmektedir (Erol, 2006). Günümüzde şiddetle ilişkilendiren bir diğer unsur da “din” dir. Özellikle son dönemlerde medyada yer alan din kaynaklı şiddet ve savaş görüntüleri bu kanının oluşmasında etkili olmuştur. Halbuki dini metinlerde öfke, kin, nefret, ve barış ortamını zedeleyici davranışlar yasaklanmıştır. Özellikle Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi semavi dinler, özü itibarıyla şiddete başvurmayı onaylamazlar. Fakat etnik, siyasi, ideolojik amaç ve menfaat gibi dindışı nedenler yüzünden birçok çatışma ortaya çıkmış aynı dine mensup fırka ve mezhepler arasında bile kanlı savaşlar yaşanmış, çatışmanın tarafları kendilerini haklı göstermek ve şiddet eylemlerini meşru göstermek için kendi yorumlarına sığınmışlardır (Onat, 2004).

Saldırgan davranışlara ve şiddet eylemlerine ilişkin örnekler çoğaldıkça, bunların etkinliği görüldükçe, bireylerin bunları benimsemesi, toplumsal boyutlara ulaşması, genelleşmesi, yayılması artar. Toplum, saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleriyle ilişki kuran, bunların yolunu, yöntemini, meydana getiren, eğitimin, öğrenimini veren bir okul durumuna gelir (Balcioglu, 2001, s.43).

Aile İçi Şiddet

Aile, evlilik ve kan bağına dayanarak, karı- koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birliktir. “Aile; kan bağılılığı, evlilik ve diğer yasal yollardan, aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan bireylerden oluşan; bireylerin cinsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir birime” (Gündüz, 2009, s. 140) verilen terimdir. Ailenin en önemli özelliği ise aile bireylerinin arasında içten, sıcak ve güven verici ilişkilerin kurulduğu sosyal bir ortam sağlamasıdır (Yıldırım, 1998, s. 5). Dolayısıyla çocuğun fiziksel, duygusal, bilişsel, sosyal ve ahlaki gelişiminde rol oynayan en temel kurum olan aile, çocuğun sağlıklı ruhsal gelişimini ve olumlu

benlik geliştirmesini sağlayarak çocuğun davranışlarını biçimlendirmektedir. Çocuk için vazgeçilemez ve yeri doldurulamaz bir anlam ifade eder. Aile, çocuğun en temel psikolojik ihtiyacı olan sevgiyi karşılayarak, aynı zamanda bir gruba ait olma, aile içinde ve dışında güvenlik içinde olma, saygı görme, değer verilme gibi sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında koruyucu, destekleyici, eğitici ve öğretici fonksiyonu ile sağlıklı bir ortam oluşturmaktadır. Aile bireyleri, bu ortam içinde hem aileye bağlı hem de aileden bağımsız, toplumda bir birey olarak, kendini ifade etme ve gerçekleştirme fırsatını elde etmektedir (Kılıç, 2014, s. 1).

Aile içi şiddet kısaca, aile fertlerinden herhangi birinin diğer bireye şiddet uygulamasıdır. Aile bireylerinden birinin, diğer bir aile bireyini sindirme, öfkelenme veya duygusal baskı altına almaya yönelik fiziksel ve sözel davranışları şeklinde tanımlanmaktadır. Uygulama biçimi bakımından dövme, yaralama, sakat bırakma, cinsel saldırı, saldırı ve öldürmeye kadar giden fiziksel şiddet ve sözle somut olarak belirlenemeyen beden dili şeklinde, sözlü, duygusal ve zihinsel şiddet biçimlerinde olmaktadır (Özgül 2001, s. 297).

Aile içinde şiddete en çok maruz kalan ve bu şiddete karşı savunmasız kalanlar çocuklardır. Tamamen aileye bağımlı durumda olan çocuklar, kendilerini koruyacak fiziki ve ekonomik şartlara sahip olamamaları nedeniyle fiziksel ve duygusal şiddete karşı koruyucu mekanizmalar geliştirememektedirler (Özgül, 2012, s.61). Şiddet çocuklarda daha karmaşık ve derin izler bırakarak travmalara sebep olabilmektedir.

Aile içi şiddeti ortaya çıkış biçimi ve nedenlerine göre beş grupta değerlendirilmektedir:

1)Fiziksel Şiddet: Dövme, tokatlama, tekmeleme ve yaralama gibi eylemlerin yer aldığı hatta öldürmeye kadar varabilen şiddet türüdür.

2)Cinsel Şiddet: Cinselliğin bir tehdit, sindirme ve kontrol etme aracı olarak kullanılmasıdır (Meral, 2007, s. 277-279).

3)Duygusal Şiddet: Duygusal şiddet, duyguların ve duygusal ihtiyaçların istismar edilmesi, bir yaptırım ve tehdit aracı olarak kullanılmasıdır (Yalçın, 2012, s. 22). Duyguların baskı aracı olarak kullanılması, kurbanın duygu ve ihtiyaçlarının küçümsenmesi, sevgi ve ilgi eksikliği de duygusal şiddet örnekleridir (Güz, 2007, s.89).

4)İhmal: Anne ve babanın çocukların fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamaması olarak karşımıza çıkar.

5)Ekonomik Şiddet: Başka kişinin parasını yönetme, başka kişiye ait paradan çıkar sağlamaya yönelimdir (Ayan, 2007, s.98).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre; Avrupa bölgelerinde on dört yaş altında olan her dört çocuktan biri her gün aile içi şiddete maruz kalmaktadır. UNICEF'e göre; Avrupa ve Orta Asya'daki çocukların % 60'ı ebeveynleri veya bakımını üstlenen kişiler tarafından şiddete ve saldırgan davranışlara maruz kalmaktadırlar (Ovacık, 2008, s. 9). Şiddet eylemlerini gerçekleştiren bireylerin, şiddet davranışı sergilemeyen bireylere göre çocukluklarında daha çok aile içi şiddete maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Araştırmalar ortaya koymaktadır ki, çocuklarını döven, işkence yapan, bazen ölümlerine sebebiyet veren anne ve babalar kendi çocukluklarında aynı şekilde şiddete maruz kalmış kimselerdir. Aile içindeki şiddet veya kötü muameleye ilişkin olumsuz davranışların artması ile birlikte, çocuğun şiddet ve olumsuz davranışlara yönelme olasılığı artmaktadır (Hökelekli, 2009, s. 38).

Kişilik gelişimi doğuştan getirilen eğilimlerin (kalıtım, yapı) ve bireyin çevresine kendine has uyumunu tayin eden (çevre, eğitim, etkilere tepkiler) kazanılmış özelliklerin yapılaşmış bütünü olarak karşımıza çıkar. Doğuştan getirilen özellikler kişilik gelişimi için bir etken olmasına karşı, sonradan kazanmış olduğu özellikleri bireyin kişilik gelişimini doğrudan etkilemektedir. Aile, bireyin gelişimi esnasında ona sevgi, ilgi ve ihtiyaçlarını karşılama konusunda destek olarak kişilik gelişimine katkı sağlar. Fakat ailenin çocuğa ilgisiz ve sevgisiz davranması bireyin acısını bastırması için şiddete başvurmasına yol açan bir etkidir.

“Profesör Anne, kızı tarafından öldürüldü” haberi 2008 yılında medya da büyük yankı uyandırmıştı. Bu haber şiddetin asıl olarak cehaletten kaynaklanmadığına işaret etmektedir. Annesini öldüren Başak Aydınтуğ verdiği ifadede “Kullandığı kötü ifadelerinin dozunun artması, çirkin sözlerinin daha da ağırlaşması beni giderek boğuyordu. Ruhum acıyor, gözüm kararıyordu, onun yanında. Benim ağzıma alamayacağım ama olaydan sonra kısmen basında yer alan alçaltıcı sözleri, kişiliğimi yerle bir ediyordu; dayanamıyordum. Anne babasının

ihtiyacı olan sevgiyi ona vermediklerini, anne-babası tarafından sevilmediğini ve onları sevmediğini söylemiştir (Çamlıca, 2012, s. 114).

Şiddetin birey üzerindeki etkisini incelerken, aile durumu ihmal edilmemelidir. Şiddetin, insan hayatındaki etkisini ailede görmek mümkündür. Aile içinde var olan şiddetin yol açtığı veya açacağı zararlar, kuşkusuz birey ve toplum üzerinde çok büyük yıkıcı etkiye sahiptir. Çocuklar için anne ve babalar rol model teşkil etmektedir. Çocuk aileden gördüğü davranış kalıplarını çevresine yansıtır.

Çocuğun saldırganlık davranışının gelişiminde, anne babasının çocuğa karşı davranışları zemin hazırlarken, çocuğun ileriki hayatında saldırganlığı içselleştirmesine sebep olur. Neticede bu durumda çocuğun saldırganlık tutumlarından anne ve baba sorumlu olmaktadır. Çocuklar aile tarafından korunur, büyüme ve gelişmeleri sağlanır. Bazen de aile, şiddetin beslendiği ve uygulandığı alan olarak karşımıza çıkar. Bu yüzden en büyük duygusal rahatsızlıkların, gerilim ve çatışmaların kaynağı da aile olabilmektedir. Buna medyaya yansıyan birkaç haberden örnekler vermek gerekirse:

“Bayram masraflarını karşılamak için verdiği parayı isteyen koca K.Ö ile eşi C.Ö.’nün tartışmasını işiten 14 yaşındaki N.Ö., babasının annesini döveceği kuşkusuna kapılarak babasının ruhsatsız tabancasıyla babasına kurşunlar yağdırdı.”

“11 yaşındaki ilkokul öğrencisi S.Y. bir süre ince terk ettiği evine geri dönen annesi H.Y.’yi babasının isteği üzerine av tüfeğiyle başından vurarak öldürdü.”

“16 yaşındaki S.G. erkeklerle arkadaşlık yaptığı için annesinin, babasının isteği üzerine, ailenin namusunu korumak amacıyla, yakın akrabası 14 yaşındaki M.T. tarafından meydanda boğazı bıçakla kesilerek öldürülmüştür.” (Köknel 1996, s.14).

Bir terörist, çocukluğuna ait bir hatırasını şöyle anlatmaktadır;

“... o gün komşu çocuktan dayak yemiş, kafam kırılmıştı, ağlayarak eve gelmiştim. Annemin yarımı sarmasının beklerken o da bana vurmaya başladı. Söylemedik laf bırakmadı. Elime bir taş vererek gidip öcünü alman seni eve almayacağım dedi. Bende gidip o taşla çocuğun kafasını kırdım. İlk dersimi böyle aldım. O gün bugündür, kafamı kırdırtmamak için çabalıyorum. Birilerinin kafamı kıracağını sezdiğim an, onlardan önce davranır, karşı saldırıya geçerim. Bir daha

kafamı kırdırtmamak için çabalıyorum. Siz de kafanızı kırdırtmak istemiyorsanız benim gibi yapacaksınız. Onlar kafanızı kırmadan siz onlarınkini yaracaksınız. Güçlü olacaksınız..” (Çamlıca, 2012, s.94)

Medyaya yansıyan bu haberlerden de görüleceği üzere aile, sadece çocuğun şiddet eylemine maruz kalmasına sebep olmakla kalmayıp aynı zamanda çocuğun şiddet eylemi uygulamasında en büyük etkidir. Başbakanlık aile araştırma kurumu tarafından Aralık 1993-1994 yılında yapılan bir araştırmaya göre, şiddet uygulanan evlerin % 74.5’ inde çocuklar şiddete tanık olmaktadır (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995, s.150). Yapılan araştırmalarda görüyoruz ki çocukların şahsen tanık oldukları veya tecrübe ettikleri şiddet olayları onları etkilemektedir. Çocukluk döneminde şiddete şahit olma veya çocuğun şiddet görme deneyimi ileriki dönemde çocuğun saldırgan bir birey olmasında ve saldırgan davranışları sergilemesine kaynaklık etmektedir (Özgentürk ve diğerleri, 2012). Yine aynı araştırmada şiddeti uygulayan kişinin çocuklara nasıl davrandığı sorusu % 50.7 tarafından cevapsız bırakılmıştır. % 30.5’ lik bir kesim şiddet uygulayanın çocuklara karşı şiddet davranışı göstermediğini belirtirken, % 18.9’ luk bir kesim çocuklara karşı da şiddet uygulandığını belirtmiştir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995, s. 150-201).

Şiddet gören çocuklar ve şiddet davranışında bulunan ebeveyn, çocuklara karşı aile içinde uygulanan şiddeti normal karşılamaktadır. Dünyanın hemen hemen her tarafında ve Türkiye de aile içi şiddet sık rastlanan ama sıklığı ile ters orantıda dışarıya yansıtılan bir olgudur (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995, s. 201). Yapılan çalışmalarda aile içi şiddetle ilgili kesin bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Çünkü çocuk aile içinde oluşan şiddeti ya normal karşılamakta veya anne/baba korkusundan bunu dışa vuramayarak gizlemektedir. Veyahut bunu şiddet olarak algılayamayıp, hayatta olağan şeylerden biri olarak görebilmektedir. Ailede meydana gelen şiddeti çocuğun normalize etmesi ise aile içi şiddetin nesilden nesile aktarılmasına neden olarak, bu ortamlarda büyüyen çocukları olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Bayındır, 2010, s. 2).

Akademik Başarı ve Şiddet

Dictionary of Education sözlüğünde, “Akademik Başarı” ile okulda okutulan derslerde geliştirilen ve öğretmenlerce takdir edilen notlar, test puanlarıyla ya da

her ikisi ile belirlenen beceriler veya kazanılan bilgiler kastedilmektedir (Carter ve Good, 1973; Akt. Keskin ve Sezgin, 2009). Bununla birlikte akademik başarı, bireyin psikomotor ve duyuşsal gelişiminin dışında kalan bütün program alanlarındaki davranış değişmelerini de ifade etmekte ve tüm öğretim kademelerini kapsamaktadır (Erdoğan, 2006). Öz akademik başarı ise, bireyin algıladığı akademik başarısıdır. Bireyin algıladığı akademik başarı ya da başarısızlığı, kendisi ve içinde yaşadığı toplum bakımından oldukça önem taşımaktadır.

Aile içi şiddet mağduru olan çocuklar, konsantrasyon güçlüğü yaşarlar ve kötü akademik performansa sahiptirler. Dolayısıyla okul başarısındaki düşüşün sebeplerinden biri de şiddet nedeniyle yaşanan zeka özürlü ya da ruhsal örselemedir (Umar, 2012). Yapılan araştırmalarda bireyin zekâsının yanı sıra yetenek, özlük, kişilik ve ailesel nitelikleri, baba ve annenin öğrenim durumu, ailenin ortalama aylık geliri, annenin çalışması, anne ve babanın birbirleri ile geçimleri, ailenin öğrencinin derslerdeki başarısı ile ilgili ilgisi, genellikle ergeni anlama derecesi, ergene olan güven, aile ile ergen arasındaki ilişkilerin durumu gibi çok sayıda etkenin akademik başarıyı etkilediğini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin başarısının düşmesine etki eden en önemli faktörler anne-baba ilgisizliği, eğitim yetersizliği, kişilik uyumsuzlukları, kültürel yoksunluk, ergenlerin benimseyebileceği ya da kabul gördüğü bir toplumsal grubun olmamasıdır (Keskin ve Sezgin, 2009, s. 6).

Çocuğun akademik başarısı aynı zamanda ebeveyn için de önemlidir. Aile içi ilişkiler, çocuğun ailede öğrendiği bilgiler ve edindiği tecrübeler çocuğun başarısının olumlu ya da olumsuz etkilenmesine neden olabilmektedir. Ailede edindiği bilgi, tutum, değer ve becerilerin okulda öğrendiklerini destekler nitelikte olması, aile içi dengeli ve düzenli ilişkiler, akademik başarıyı olumlu yönde etkilerken; okul ile ailenin öğrettikleri arasında çelişki olması, duygusal ve toplumsal etkilemişin sağlanamaması, ailenin eğitim durumu ve okula karşı tutumu, aile içerisindeki huzursuzluklar, çocuğa ilgi ve sevgi gösterilmemesi gibi etkenler de çocuğun başarısını olumsuz yönde etkiler (Tezcan, 1988, s.338-341; Fidan ve Erden, 1991, s. 77). Arıcı (2007) ise öğrencinin akademik başarısına etki eden faktörleri şu şekilde sıralamaktadır: Başarı güdüsü, kaygı, ailenin nitelikleri, sosyo-ekonomik özellikler, okul ve eğitim koşullarının yeterli- yetersiz oluşu, genel çevre özellikleri, beslenme ve sağlık koşulları, televizyon seyretme alışkanlıkları, temel

demografik özellikler, içinde yer aldığı akran grubunun değer ve normları, eğitim programlarının niteliği, okul yöneticilerinin ve eğitim uzmanlarının yeterlilikleri, sınıf düzeyi, dersin türü ve niteliği, eğitim araçlarının niceliği-niteliği.

Paulsen (1993) yaptığı araştırma neticesinde; anne-babanın beklentisinin, ilgili tutumlarının ve çocuğun akademik uğraşlarında katılımcı olmasının akademik başarıyı anlamlı bir düzeyde etkilediğini; çocuğun akademik başarısının da anne-babanın kişisel değerlendirmelerinden çok, daha fazla çocuğun bu tutumlara ilişkin kendi değerlendirmesine bağlı olduğu sonucuna ulaşmıştır (Soner, 1995, s. 40-45). Şevik'in (2014) araştırmasında okul müdürlerinin ve müdür yardımcılarının % 95,6'sı öğrencileri akademik başarıya taşıyan en önemli faktör olarak *aile nitelikleri* faktörünü belirtmişlerdir. Arıcı (2007) tarafından yapılan diğer bir çalışmada ise Şevik'in bulgularını destekler şekilde, aile niteliklerinin, okul başarısını etkileyen önemli bir etken olduğu sonucuna varılmıştır. Şevik'in çalışmasında başarıyı etkileyen ikinci faktör olarak başarı güdülenmesi gelmektedir. Başarıya güdülenmiş bireylerin akademik başarısı daha yüksek olurken, bu güdülenmeyi sağlayamamış kişilerin akademik başarısı daha düşüktür.

Öğrencilerin okuldaki başarısını etkileyen bir diğer faktör de şiddet olgusudur. Toplumumuzda şiddetin çok yaygın olmasından dolayı, çocuklar gündelik hayatta her an şiddetle karşı karşıya kalabilmektedir. Yapılan araştırmalar, şiddete maruz kalmış ya da tanık olmuş çocukların, özgüven eksikliğine, arkadaş ilişkilerinde sorunlara, okulda başarısızlığa, konsantrasyonda zorluğa, sinirliliğe, öfke nöbetlerine ve agresif davranışların ortaya çıkmasına neden olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca akademik başarıya karşı ailenin ilgisizliği ile çocuğun okul başarısı ve sorunları arasında doğrudan bir ilişki tespit edilmiştir (Yavuzer, 1987, s.92). Evlatlarına gerekli ilgiyi gösteren, onların sorunları ile ilgilenen, ihtiyaçlarını karşılayan ebeveynler, çocuklarının akademik başarısının yükselmesine olumlu yönde katkı sağlar.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, sahip olunan ailenin özellikleri ve çocuğun başarıya karşı geliştirdiği olumlu algı, akademik başarı üzerinde önemli derecede etkiye sahiptir. Ailelerin çocukları zorla, baskıyla, şiddetle başarıya sevk etmesi mümkün değildir ve bu tür davranışlar öğrenmeye ilgi duymasını engeller. Nitekim okullara zorla gönderilen çocuklarda devamsızlık, okuldan kaçma,

eğitimini yarıda bırakma eğilimi görülmektedir. Çocuklar, onları mutlu eden ve yapmaktan zevk aldığı şeylere yönelir. Bu durumda çocuğun başarısından zevk alması sağlanarak, akademik başarısını yükseltme yoluna gidilebilir.

Şiddet ve Saldırganlıkla İlgili Yapılan Çalışmalar

Derman (2011) tarafından yapılan araştırma, Bursa ilinde farklı sosyoekonomik düzeylerden 10 farklı okula devam eden 10-11 yaşındaki (4. ve 5. sınıf) 3199 öğrenciden oluşmaktadır. Erkek çocuklarının kız çocuklara göre ve 11 yaşındaki çocukların 10 yaş çocuklara göre daha çok saldırgan davranışlarda bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ailesinde saldırgan davranışlar gösteren bireyler bulunan çocukların saldırganlık düzeylerinin, ailesinde saldırgan davranışlar gösteren bireyler bulunmayan çocuklara göre saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu, öğrencinin karne ortalaması ile saldırganlık düzeyi arasında ise negatif yönde anlamlı bir ilişkiye ulaşılmıştır. Uygulanan empati eğitim programlarının çocukların saldırgan davranışları üzerinde azaltıcı etkide bulunduğu, ve bu programdan alt sosyoekonomik düzeydeki çocukların diğerlerine göre daha olumlu etkilendiği belirlenmiştir.

Cengiz'in (2008) çocukların aile içi şiddete uğramasına neden olan sosyo-ekonomik faktörler adlı çalışmasında yaşları 12 ve 14 arası değişen 370 öğrenci ile yapılan çalışmada, çocukların % 23,5'inin yani her dört çocuktan birinin şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada öğrencilerin yaşları, cinsiyeti, ailelerinin büyüklüğü, ikamet durumu, öğrencilerin anne ve babalarının meslek dağılımı ile şiddet ilişkisinin analizi yapılmıştır. Vurguladığı en önemli nokta, ailelerin sosyo-ekonomik durumları ile çocuğa uygulanan şiddet arasındaki ilişki incelenmekte ve sosyoekonomik yönden alt tabakada bulunan aileler, çocuklarına daha çok şiddet uygulamaktadır. Araştırmada elde edilen bulgular ise şiddete uğrayan bu çocukların okul başarılarında meydana gelen düşmeyi göstermektedir. Şiddete uğrayan çocukların % 59'u okulda başarısız olurken, şiddete uğramadığını ifade eden çocukların % 92'si okulda başarılı olmaktadır. Parçalanmış ailede çocuğa yönelik şiddet uygulama oranı % 52 iken, parçalanmamış ailede bu oran % 22 olduğu tespit edilmiştir Aynı zamanda her şiddet türünün çocuklar üzerinde aynı etkiye sahip olmadığı üzerinde durulmaktadır. Çocuklara uygulanan fiziksel, duygusal, sözel şiddetin ve ihmalin çocuğun akademik benlik algıları üzerinde

olumsuz etkiye sahiptir. Eğitim düzeyi düşük ailelerde şiddet uygulama oranı yüksek olmakla birlikte, çocukların okul başarıları da düşüktür. Ailenin öğrenim durumu, çocuk ile iletişimin sağlıklı kurulabilmesinde büyük etkindir.

Avcı (2010) eğitimde şiddet olgusu üzerine yapılan bu çalışmada şiddet, saldırganlık ve ahlaki tutum arasındaki etkileşim ortaya çıkarılarak ve bu etkileşime neden olan psikolojik, sosyolojik, kültürel, ailesel ve toplumsal etmenler araştırılmıştır. Ayrıca okullardaki şiddetin önlenmesine yönelik ahlak ve karakter eğitimi, ahlak öğretimi, din kültürü ve ahlak bilgisi dersi müfredatının işlevi üzerinde durulmuştur. Araştırma İstanbul ili Küçükçekmece ilçesinde 24 farklı lisede öğrenim gören 1410 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma sonuçları, okulda şiddete uğrayanların, okulda daha fazla şiddet davranışında bulunduğunu, okulda öğrencileri şiddet eyleminde bulunmayı engelleyen en önemli faktörün aldıkları ahlaki ve kültürel terbiye olduğunu, ayrıca tv’de şiddet ve saldırgan davranışlar içerikli programlar izlediğini belirten öğrencilerin şiddet davranışında bulunma oranının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Yalçın (2012) araştırmasında televizyon kanallarındaki şiddet içerikli yayınlarda çocukların olumsuz etkilenmesinin önlenmesi amacıyla çeşitli tedbirlerin alınmasını, aileler, yayıncılar ve RTÜK’ün sorumluluk bilinciyle, işbirliği içerisinde, çalışmaların arttırması gerekliliğini vurgulamaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (2008) tarafından her coğrafi bölgeden ikişer il seçilerek oluşturulan araştırmanın amacı, ilk ve orta öğretim kurumlarındaki öğrencilerin şiddet kavramı nasıl algıladıklarını ve öğrencileri şiddete yönelten etkenleri belirlenmesidir. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin, sözel şiddeti diğer şiddet türlerinden daha fazla yaşadıkları görülmüştür. Şiddetin yaygınlaşmasında medyanın, arkadaş çevresinin ve çevrenin rolü olduğu saptanmıştır.

Avcı (2011) Adana Büyükşehir Belediyesi merkez ilçelerinden oluşan 486 ilköğretim okulunda 7. ve 8. sınıflardan 2120 öğrenciden oluşan çalışma şiddete yönelik tutumların aracı rolünü değerlendirmektedir. Bu çalışmada, kız ve erkek öğrenciler arasında şiddete yönelik tutumlar, fiziksel şiddet, akran etkileri, medya etkisi, ebeveynler arası çatışmanın kendini suçlama alt ölçeğinde anlamlı farklılıklar olduğu bulunarak, araştırma sonucunda öğrencilerin şiddet içerikli medya

programları ve saldırgan akranları şiddete yönelik tutumların arttırarak şiddet eyleminin ortaya çıkmasına neden olduğu tespit edilmiştir.

Pehlivan (2008) tarafından gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre, okul yöneticileri okullarında şiddet yaşanmadığını ve gereken tedbirlerin alındığını ifade ederken, öğrenciler ise psikolojik ve sözel şiddetin varlığını, ayrıca gereken tedbirlerin çoğunun alınmadığı yönünde kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilere göre okulda şiddete yönelik tedbirlerin alınması algılanan şiddet düzeyini düşürdüğü tespit edilmiştir.

Ayan (2007) Sivas ili merkez ilçede bulunan 70 ilköğretim okulundan 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşan araştırmasında şiddete uğradığı tespit edilen öğrencilerin, saldırganlık eğilimlerinin arttığına ulaşılmıştır. Ayrıca, ailede yaşayan birey sayısı, annenin eğitim düzeyi, mesleği, ailenin aylık geliri, çocuğun arkadaşını tanıma ve eve gelmesine izin verme değişkenlerinin sadece anne açısından çocuğun aile içerisinde şiddete uğramasında belirleyici değişkenler olduğunu, baba için ise çocuğun cinsiyeti olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan çalışmada çocukların % 54'ünün anneleri ve % 46'sının da babalarından şiddet gördüğü, erkek öğrencilerin çoğunluğunun kız öğrencilere göre anne (% 54) ve babadan (% 52) daha fazla dayak yediği tespit edilmiştir. Ayrıca elde edilen veriler çerçevesinde 11 yaş grubundaki çocukların çoğunluğunun (% 64) annelerinden, 16 yaş grubundaki çocukların çoğunluğunun da (% 67) babalarından dayak yediği, çalışma erkek çocukların hem annelerinden (% 54), hem de babalarından (% 52) daha çok dayak yediğini gösterirken, kız çocukların yarıdan fazlası (% 53) annelerinden, yarıdan azı ise (% 38) babalarından dayak yediğini göstermektedir. Veriler içerisinde annelerin kız (% 53) ve erkek (% 54) çocuklarını dövme oranı (% 54) ise babalardan (% 46) daha yüksek bulunmuştur.

Aktaş (2006) çalışmasında kadına yönelik şiddet, eşlerine şiddet uygulayan erkeklere yönelik tedavi yaklaşımları, çocuklarına şiddet uygulayan anne-babalarla ilgili grup uygulamalarını konu edinen araştırmasında aile içinde şiddete maruz kalan kadının, çocuklarına şiddet uygulama olasılığının yüksek olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, eşlerine karşı saldırgan davranışlar sergileyen erkeklerin, çocuklarına karşı da saldırgan davranışlar sergilediği ve çocukluğunda şiddet eylemine maruz kalan ebeveynlerin, çocuklarına şiddet uyguladıkları

vurgulanmıştır. Anne babaları saldırgan davranışlara iten temel-psikolojik faktörler ana hatlarıyla ele alınmıştır.

Yöntem

Bu araştırma, ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerini, aile içi şiddete maruz kalma durumlarını, çizgi film izleme tutumlarını ve akademik başarılarını incelemeye yönelik karşılaştırma türünde ve ilişkisel tarama modelinde yapılan bir çalışmadır. Çocukları saldırgan eğilimlere iten aynı zamanda akademik başarılarında düşmeye neden olan aile nitelikleri, aile içinde fiziksel, duygusal ve sözel şiddete maruz kalma durumları ile çizgi filmlerde tanık olduğu şiddet eylemleri bu çalışmada ele alınan bağımsız değişkenlerdendir. Saldırganlık, şiddete maruz kalma, akademik başarı ve çizgi film izleme arasında korelasyonel ilişkiye bakılmakla birlikte yine bunlar ile bağımsız değişkenler (cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, anne ve baba eğitim durumu) tahlil edilmiştir.

Çalışmanın alan araştırması olarak İstanbul'un Esenler ilçesi seçilmiştir. Bu bölgeyi seçmemizdeki en büyük etken İstanbul'un en kalabalık ve kozmopolit ilçelerinden biri olmasıdır. Esenler ilçesi, Osmanlı'dan itibaren sürekli göç alan bir yerleşim yeridir. TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre Esenler'in çoğunluğunu Anadolu'dan İstanbul'a göç edenler oluşturmaktadır. Yine 2012 TÜİK araştırmasında İstanbul'a göç edenlerin çoğunluğu sırasıyla Sivas, Kastamonu, Giresun, Ordu, Tokat, Samsun, Trabzon illerinde nüfusa kayıtlı olanlardan oluşurken; Esenler ilçesi ise Malatya, Kastamonu, Sivas, Sinop, Giresun, Samsun, Siirt illerinde nüfusa kayıtlı olanlardan göç almıştır (Adıgüzel, 2012). Genellikle aldığı yoğun ve hızlı göç nedeniyle yaşadığı sıkıntılarla anılan Esenler ilçesinin nüfusu günümüzde beş yüz bine yaklaşmıştır (Güldal ve Uçar, 2013). Esenler'in bulunduğu bölge, önceden Bakırköy ilçesine dahil iken, bu ilçe bölününce önce Güngören'e dahil edilmiş, daha sonra da 1993 yılı sonunda müstakil bir ilçe olarak kurulmuştur.

Evren ve Örneklem

Araştırmamızın evrenini; İstanbul ili, Esenler İlçesindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ortaokullarda 2012-2013 öğretim yılında öğrenim görmekte olan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise İstanbul ili Esenler İlçesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı üç resmi okulun beşinci

sınıflarında öğrenim gören ve tesadüfi örneklem yoluyla seçilen 300 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklem grubunun tüm özellikleri, aşağıda tablolar halinde açıklanmaktadır.

Tablo 1’de görüleceği üzere araştırmaya katılan öğrencilerin % 44,3’ü (133 kişi) Akşemsettin İmam Hatip Ortaokulunda, % 25,7’si (77 kişi) Mehmet Akif Ortaokulunda, % 30’u ise (90 kişi) Ressam Şevket Dağ Ortaokulunda öğrenim gördüklerine dair cevap vermişlerdir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Okullara Göre Dağılımı

Akşemsettin İmam Hatip Ortaokulu	133	44,3
Mehmet Akif Ortaokulu	76	25,7
Ressam Şevket Dağ Ortaokulu	90	30,0
Toplam	299	100,0

Veri Toplama Araçları

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokul 5. sınıfta öğrenim gören öğrencilere yönelik olarak düzenlenen bu araştırmada, öncelikle örneklemin özelliklerini belirlemek ve araştırmanın bazı değişkenleri hakkında veri toplamak amacıyla “Kişisel Bilgi Formu” hazırlanmıştır. Bu formda araştırmaya katılan ailelerin; ana-baba eğitim düzeyi, ailedeki çocuk sayısı, ailenin ekonomik durumu, aile özelliklerine ilişkin maddeler yer almaktadır.

Öğrencilerin aile içi şiddete uğrama durumlarını tespit etmek için konuyla ilgili yüksek lisans ve doktora tezleri taranarak, Cengiz’in (2008), Kars (1994) ve Özgür (2004)’ün çalışmalarından da yararlanarak geliştirilen anket formu kullanılmıştır. Likert tipinde hazırlanan anket formunun on bir sorusu *fiziksel şiddet ve ihmal türlerinin*; on dört sorusu da *sözel, duygusal şiddet ve ihmal türlerinin* tespitine yöneliktir. Ayrıca öğrencilerine şiddet ile okul başarısı arasındaki ilişkiye dair sorular sorulmuştur.

Katılımcıların saldırganlık düzeyini ölçmek için Şahin tarafından 2004 yılında geliştirilen “Saldırganlık Ölçeği” kullanılmıştır. On sekiz maddeden oluşan ölçek çocukların yaş özellikleri dikkate alınarak “hep yaparım” (3), “arasıra yaparım” (2) , “hiç yapmam” (1) şeklinde üçlü dereceleme biçiminde

hazırlanmıştır. Ölçekte değerlendirmeye alınmayan beş nötr madde bulunmaktadır (5, 7, 10, 15, 17. maddeler). Ölçeğin güvenilirliğini tespit etmek için yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach Alfa katsayısı .77 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 39, en düşük puan ise 13'tür.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Araştırmamız için İstanbul Valiliğinden gerekli izinler alındıktan sonra, 2012-2013 Eğitim-Öğretim döneminde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İstanbul ili, Esenler ilçesindeki Akşemsettin İmam Hatip Ortaokulu, Ressam Şevket Dağ Ortaokulu ve Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu'nda öğrenim görmekte olan 5. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Ders öncesinde okul müdürü ve ders öğretmeninden izin alınarak ve onların gözetiminde tarafımızdan bizzat uygulanmıştır. Anketlerin doldurulmasında gönüllülük prensibi esas alınmıştır. Uygulamanın sağlıklı olabilmesi için, uygulama öncesinde gerekli açıklamalar yapılmıştır. Anket uygulaması sırasında da, öğrencilerin anket sorularını doğru anlamaları amacıyla yönerge ve sözlü olarak açıklamalar yapılmıştır.

Deneklerden toplanan anket formlarından eksik doldurulmuş olanlar ve rastgele doldurulan elenerek, kalan anketlerden elde edilen veriler SPSS paket programına yüklenerek istatistiksel analiz yapılmıştır. Analiz öncesinde ise anket maddelerinden bazılarında sayısal değerler yeniden kodlama (recode) yöntemiyle değiştirilmiş ve veri dönüştürme işlemleri yapılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde, aile içerisinde çocuklara ve kadınlara yönelik fiziksel şiddet ve duygusal şiddet, cinsiyet ve saldırganlık ilişkisi, aile içi şiddete maruz kalma ile saldırganlık, okul başarısı ve ders çalışma alışkanlığı ilişkisi yanında saldırganlık ile öz-akademik başarı arasındaki ilişki konularında elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Aile İçinde Fiziksel Şiddet ve İhmal

Aile içinde, fiziksel şiddet ve ihmalin ortaya çıkarılmasına yönelik yapılan ankette, aile bireylerinin çocuğa genel davranış tarzını, çocukla ilgilenme derecelerini ve ihtiyaçlarını karşılanıp karşılanmadığını belirlemeye yönelik bilgiler yer almaktadır. Ankette fiziksel şiddet ve ihmalin ortaya çıkarılmasına yönelik on bir soru sorulmuştur.

Tablo 2: Aile İçinde Fiziksel Şiddet ve İhmal ile İlgili Yüzdeler Tablosu

	Her Zaman		Sıklıkla		Bazen		Nadiren		Hiçbir zaman	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1) Ailenden herhangi biri, seni bir yerin moraracak veya şişecek şekilde tokatlar mı?	0	0	0	0	19	6.3	22	7.3	259	86.3
2) Ailenden herhangi biri, sana herhangi bir cisimle vurur mu?	8	2.7	6	2	36	12	51	17	199	66.3
3) Ailenden herhangi biri, okulda neler öğrendiğini, hangi dersleri yaptığını sorar mı?	164	54.7	35	11.7	68	22.7	14	4.7	12	4
4) Ailenden herhangi biri, eskiyen eşyalarının yerine yenilerini alır mı?	111	37	37	12.3	96	32	34	11.3	19	6.3
5) Ailenden herhangi biri, okuldan geldiğinde aç isen hemen yemek hazırlar mı?	244	81.3	27	9	13	4.3	6	2	9	3
6) Ailenden herhangi biri, hastalandığın zaman seninle ilgilenir ve doktora götürürler mi?	260	86.7	14	4.7	9	3	7	2.3	9	3
7) Ailen, imkan olduğu halde seni okula harçlıksız gönderir mi?	21	7	7	2.3	35	11.7	27	9	209	69
8) Ailenden herhangi biri, kirlilerini yıkayıp, söküklüklerini dikerler mi?	222	74	19	6.3	21	7	14	4.7	19	6.3
9) Ailen, seni ağır işlerde çalıştırır mı?	8	2.7	4	1.3	17	5.7	17	5.7	254	84.7
10) Ailen, okul ile ilgili ihtiyaçlarını karşılar mı?	241	80.3	16	5.3	22	7.3	7	2.3	13	4.3
11) Ailen, senin para kazanman için herhangi bir işte çalışmanı isterler mi?	24	8	2	.7	13	4.3	19	6.3	242	80.7

Tablo 2'ye bakıldığında ankete cevap veren öğrencilerden % 6,3'ü bazen, % 7,3'ü nadiren ailelerinden *herhangi birinin bir yerlerinin moraracak veya şişecek şekilde tokatladığını* belirtmekle birlikte, büyük çoğunluk olan % 86,3'ü ise hiçbir zaman aynı şekilde tokat yemediğini ifade etmiştir. "Ailenden herhangi biri, sana herhangi bir cisimle vurur mu?" sorusuna, öğrencilerin % 4,7'si her zaman ve sıklıkla, % 12'si bazen, % 17'si nadiren, % 66,3'ü ise hiçbir zaman şeklinde cevap vermiştir. Soru 1 de uygulanan şiddetin derecesi daha yüksekken, soru 2'de şiddetin derecesi azalmaktadır. Soru 1'de moraracak şekilde kendisine vurulduğu söyleyen % 13,3'ü varken, bu rakamlar soru 2'de % 38,4'ü artarak kendisine cisimle vurulduğu ifade etmiştir. Cengiz (2008) araştırmasında ise çocuklara herhangi bir cisimle vurmanın aynı zamanda okul başarısını olumsuz yönde etkilediğine ulaşılmıştır.

Çocukların şiddete uğramalarının yanı sıra şiddete tanık olmalarının da etkileri bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda çocukken anne ve babası arasında yaşanan şiddete tanık olan bireylerin, eşlerine fiziksel saldırıda bulunma

ihtimalinin, çocukluğunda şiddete tanık olmamış bireylere oranla üç buçuk kat daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Astin, Lawrence ve Foy, 1993; Fonagy, 1999; Gelles, 1976; Synder ve Fruchtman, 1981; Akt: İnce ve Page, 2008).

“Ailenden herhangi biri, okulda neler öğrendiğini, hangi dersleri yaptığını sorar mı?” sorusuna, öğrencilerin yarısından fazlası her zaman, % 22,7’si nadiren, % 8,7’si hiçbir zaman sormadıklarını söylemiştir. Ayan (2007) tarafından yapılan araştırmada ise annelerin çoğunluğunun (% 85) çocukların temel ihtiyaçları ile babaların çoğunluğunun (% 59) ise çocukların okul durumuyla ilgilendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Tablo da 4.soru da çocukların % 37’si eskiyen eşyaların yerine yenilerinin her zaman alındığını, % 12,3’ü sıklıkla, % 32’si bazen, % 11,3’ü nadiren, % 4’ü ise hiçbir zaman alınmadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (% 81,3) okuldan geldiğinde hemen yemek hazırlandığını, % 5’lik kesim ise hiçbir zaman ve nadiren demiştir. Öğrencilerin % 86,7’si her zaman hastalandığında ailesinin ilgilenip doktora götürdüğünü ifade ederken, % 2,3’ü nadiren, % 3 hiçbir zaman doktora götürmediklerini ve ilgilenmediklerini ifade etmiştir. 7.soru da “Ailen, imkân olduğu halde seni okula harçlıksız gönderir mi?” sorusuna % 7’lik kesim her zaman derken, % 69’u hiçbir zaman olarak cevap vermiştir. “Ailenden herhangi biri, kirlilerini yıkayıp, söküklerini dikerler mi?” sorusuna % 74’ü her zaman, % 6,3’ü sıklıkla, % 7’si bazen, % 4,7’si nadiren, % 6,3’ü ise hiç bir zaman şeklinde cevap vermiştir. Öğrencilerin % 80,3’ü aileleri tarafından okul ile ilgili ihtiyaçlarının karşılanmaktadır. Öğrencilerin % 4,3’nün ise okul ile ilgili ihtiyaçlarının aileleri tarafından karşılanmadığı şeklinde cevap vermiştir. Bu sonuçlardan anlaşılıyor ki, ailelerin büyük bir kısmı çocukları ile ilgilenmekte, yukarıda saydığımız ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Öğrencilerin % 2,7’si aileleri tarafından ağır işlerde çalıştırılırken % 7’si ise sıklıkla ve bazen ağır işlerde çalıştırılmaktadır. Ayrıca ailelerin % 8’i ise çocuklarının herhangi bir işte çalışarak para kazanmalarını istemektedir. Fiziksel olarak istismar edilen çocukların üçte ikisini üç yaşından küçük çocukların oluşturduğu, ancak, fiziksel istismarın çocuğun yaşı büyüdükçe azaldığı buna karşılık 12-16 yaş arasında tekrar yükseldiği belirtilmektedir (Görmez, Bayat, Sezal ve diğerleri, 1998,s. 28). Bilir ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada da (1991) çocuklara fiziksel ceza uygulamasının bütün yaş gruplarında (4-12) yaygın olarak

kullanıldığı ancak bunun çocuğun yaşının büyümesine paralel olarak bir azalma gösterdiği saptanmıştır.

Aile İçinde Duygusal Şiddet ve İhmal

Duygusal şiddet (Psikolojik şiddet), kişiye baskı uygulamak için, duygularının ve duygusal ihtiyaçlarının, düzenli bir biçimde sürekli istismar edilerek, tehdit unsuru olarak kullanılmasıdır. Hakaret etmek, aşağılamak, küçük düşürmek, bağırarak, eve hapsedmek, tokat atmak, hakaret etmek, tehdit etmek, ailesi, çocukları veya arkadaşlarıyla görüşmeye izin vermemek, sürekli suçlamak ve eleştirmek gibi eylemler duygusal şiddet kapsamında ele alınmaktadır. Öğrencilerin, aile içinde Duygusal şiddet ve istismarın belirlenmesine yönelik on dört maddeden oluşan Tablo 3'teki sorular yöneltilmiştir.

Tablo 3: Aile İçinde Duygusal Şiddet ve İhmal ile İlgili Yüzdeler Tablosu

	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1) Ailenden herhangi biri, sen ve varsa kardeşlerin arasında ayrım yapar mı?	3	1	3	1	17	5.7	18	6	256	85.3
2) Ailenden herhangi biri, sana küçük düşürücü lakaplar takar mı?	8	2.7	9	3	32	10.7	43	14.3	206	68.7
3) Ailenden herhangi biri, yaptığın işlerden dolayı seni üzecek bir şekilde eleştirirler mi?	6	2	3	1	22	7.3	49	16.3	218	72.7
4) Ailenden herhangi biri, seni terk etmekle tehdit eder mi?	4	1.3	1	.3	3	1	9	3	279	93
5) Ailenden herhangi biri, sen yapamazsın, beceremezsin gibi sözlerle seni aşağılar mı?	8	2.7	4	1.3	31	10.3	56	18.7	199	66.3
6) Ailen, sana yaşının ve yeteneklerinin üstünde sorumluluklar verirler mi?	65	21.7	16	5.3	46	15.3	32	10.7	138	46
7) Ailen, seni arkadaş ilişkileri, spor, tiyatro vb. sosyal ilişkilerden yoksun bırakarak yalnızlığa iterler mi?	11	3.7	9	3	22	7.3	17	5.7	237	79
8) Ailen, seni korkutarak, tehdit ederek yıldırırlar mı?	8	2.7	-	-	10	3.3	8	2.7	272	90.7
9) Ailen, sana aşırı baskı yaparak üzerinde otorite kurmaya çalışır mı?	17	5.7	1	.3	18	6	20	6.7	232	77.3
10) Ailen, sana sevgi ve şefkatle yaklaşır mı?	243	81	27	9	11	3.7	7	2.3	8	2.7
11) Ailen, sana kendine olan güvenini ve saygını geliştirecek şekilde yaklaşır mı?	218	72.7	33	11	19	6.3	9	3	20	6.7

12) Ailenden herhangi biri, kızdıkları zaman sana kötü söz söylediler mi?	9	3	8	2.7	40	13.3	57	19	184	61.3
13) Sen kötü söz söylediğinde, ailen seni uyarır mı?	249	83	16	5.3	17	5.7	6	2	11	3.7
14) Ailenden herhangi biri, seni azarlayıp, sana bağırır mı?	12	4	14	4.7	47	15.7	81	27	144	48

“Ailenden herhangi biri, sen ve varsa kardeşlerin arasında ayırım yapar mı?” sorusuna öğrencilerin % 2’si her zaman ve sıklıkla, % 5,7’si bazen, % 6’sı nadiren, % 85,3’ü ise hiçbir zaman ayırım yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1998) tarafından yapılan çalışmada, 7-14 yaş grubundaki çocukların kardeşleriyle olan ilişkilerini olumlu olarak ifade ettikleri durumlarda yüksek şiddete rastlanma oranı düşük iken, kardeşleriyle olan ilişkilerini olumsuz olarak ifade ettikleri durumlarda ise yüksek şiddete rastlanma oranı artmaktadır. Kardeşler arası ilişkiler kötüleştiğinde, çocukların şiddet eğilimlerinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bilir ve arkadaşları (1991) araştırmalarında istismar durumunun tek çocuklu ailelerde % 24,4, iki ve üç çocuklu ailelerde % 32,6, dört ve dörtten fazla çocuklu ailelerde ise % 35,6 oranında olduğu tespit edilmiştir. Araştırmalar ailedeki çocuk sayısı ile duygusal istismar arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu yönündedir.

“Ailenden herhangi biri, sana küçük düşürücü lakaplar takar mı?” sorusuna öğrencilerin % 2,7’si her zaman, % 3’ü sıklıkla, % 10,7’si bazen, % 14,3’ü nadiren, % 68,7’si hiçbir zaman olarak cevaplamıştır.

“Ailenden herhangi biri, yaptığın işlerden dolayı seni üzecek bir şekilde eleştirirler mi?” sorusuna öğrencilerin % 3’ü her zaman ve sıklıkla, % 7,3’ü bazen, % 16,3’ü nadiren, % 72,7’si hiçbir zaman olarak cevaplamıştır.

“Ailenden herhangi biri, seni terk etmekle tehdit eder mi?” sorusuna öğrencilerin % 1,3 her zaman, % 3’ü nadiren, % 93’ü hiçbir zaman terk etmekle tehdit edilmediklerini ifade etmişlerdir.

“Ailenden herhangi biri, sen yapamazsın, beceremezsin gibi sözlerle seni aşağılar mı?” sorusuna öğrencilerin % 4’ü her zaman ve sıklıkla, % 10,3’ü bazen, % 18,7’si nadiren, % 66,3’ü ise hiçbir zaman olarak cevap vermiştir.

“Ailen, sana yaşının ve yeteneklerinin üstünde sorumluluklar verirler mi?” sorusuna öğrencilerin % 21,7’si her zaman, % 5,3’ü sıklıkla, % 15,3’ü bazen, %

10,7'si nadiren, % 46'sı hiçbir zaman olarak cevaplamıştır. Görülüyor ki, deneklerin çoğunluğuna aileleri tarafından kaldırmakta zorlanacakları sorumluluklar verilmektedir.

“Ailen, seni arkadaş ilişkileri, spor, tiyatro vb. sosyal ilişkilerden yoksun bırakarak yalnızlığa iterler mi?” % 3,7'si her zaman, % 3'ü sıklıkla, % 7,3'ü bazen, % 5,7'si nadiren, % 79'u hiçbir zaman olarak cevaplamıştır.

“Ailen, seni korkutarak, tehdit ederek yıldırırlar mı?” % 2,7'si her zaman, % 90,7'si ise hiçbir zaman olarak cevaplamıştır.

“Ailen, sana aşırı baskı yaparak üzerinde otorite kurmaya çalışır mı?” sorusuna öğrencilerin % 5,7'si her zaman, % 6'sı bazen, % 6,7'si nadiren, % 77,3'ü hiçbir zaman olarak cevap vermiştir.

“Ailen, sana sevgi ve şefkatle yaklaşır mı?” sorusuna öğrencilerin % 81'i her zaman, % 9'u sıklıkla, % 3,7'si bazen, % 2,3'si nadiren, % 2,7'si hiçbir zaman olarak cevaplamıştır. Güneysu (1982) çalışmasında ailenin sahip olduğu çocuk sayısının artması, çocuklara karşı ebeveynin sevgi göstermesinin azaldığını ve buna karşı cezalandırılmanın ise arttığına ulaşılmıştır. Kars (1994) ise araştırmasında, ailedeki çocuk sayısı ile reddetme, şiddet ve korkuya dayalı iletişim ve kapasite üstü istek ve kendi çıkarına kullanma arasında doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

“Ailen, sana kendine olan güvenini ve saygını geliştirecek şekilde yaklaşırlar mı?” sorusuna öğrencilerin % 72,7'si her zaman, % 11'i sıklıkla, % 6,3'ü bazen, % 3'ü nadiren, % 6,7'ü hiçbir zaman olarak cevap vermişlerdir.

Ailenden herhangi biri, kızdıkları zaman sana kötü söz söylerler mi?” sorusuna öğrencilerin % 3'ü her zaman, % 2,7'si sıklıkla, % 13,3'ü bazen, % 19'u nadiren, % 61,3'ü hiçbir zaman ailesinin kötü söz söylemediğini ifade etmişlerdir.

“Sen kötü söz söylediğinde, ailen seni uyarır mı?” sorusuna öğrencilerin % 83'ü her zaman, % 5,3'ü sıklıkla, % 5,7'ü bazen, % 2'si nadiren % 3,7'si hiçbir zaman olarak ifade etmişlerdir.

“Ailenden herhangi biri, seni azarlayıp, sana bağırır mı?” sorusuna öğrencilerin % 4'ü her zaman, % 4,7'si sıklıkla, % 15,7'si bazen, % 27'si nadiren, % 48'i ise hiçbir zaman azarlanmadıklarını ifade etmiştir.

Koç (2011) tarafından yapılan araştırmaya göre öğrencilerin % 60,1'inin "fiziksel şiddete", % 36,5'inin "sözel şiddete", % 3,4'ünün "gasp ve mala zarar verme" türünde şiddete uğradığını tespit etmiştir.

Saldırganlık ve Cinsiyet İlişkisi

Tablo 4: Saldırganlık Cinsiyet Arasındaki Farklar (t-testi) Tablosu

	Cinsiyet	N	X	Ss	sd	t	P
Saldırganlık	Kız	134	15,86	3,43	297	-3,7	,000
	Erkek	165	17,77	4,63			

İlkokul öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini ele alan birçok araştırmada cinsiyetler arasında anlamlı farklılık elde edilmiştir. Biz de çalışmamızda saldırganlık ile cinsiyet arasındaki farklılaşmayı ortaya koymak için yaptığımız t-testi sonucunda erkek öğrenciler ile kız öğrenciler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılığa ulaştık ($p = .000$). Buna göre; erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyleri ($X=17.77$), kız öğrencilerden ($X=15.86$) anlamlı derecede yüksektir. Bu durum da tahminimizce toplumda erkeklere yüklenen toplumsal role binaen erkek öğrencilerin saldırgan davranışlarına göz yumulmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca fiziksel olarak erkeklerin daha güçlü yapıya sahip olmaları da bu sonucu desteklemektedir.

Bulut'un (2010) çalışmasında ise, annelerin en fazla 10-12 yaş grubu arasındaki çocuklara fiziksel şiddet uyguladığına ulaşılmıştır. Ayrıca annelerin, erkek çocuklarına şiddet uygularken diğer yanda da erkek çocuklarına karşı daha sevecen davrandıkları, kız çocuklarına erkek çocuklarından daha fazla sınırlı davranarak şiddet uyguladıkları tespit edilmiştir. Babaların ise, kız çocuklarına erkek çocuklarından daha fazla şiddet uygularken, kız çocuklarına daha sevecen, erkek çocuklarına ise daha sert şiddet uyguladıkları görülmüştür. Bu çalışma sonucunda en fazla şiddet görenin kız çocukları olduğuna ulaşılmıştır.

Yapılan çalışmalarda da erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla saldırgan davranışlar gösterdiğine ulaşılmıştır. Rabiner, Coie, Johnson, Boykin ve Lovhman (2005), Archer (1994), Bettencourt ve Miller (1996), Dunkan (1999), Halloran ve ark. (1999), Hamby ve Sugarman (1999), Eron (1987), Winstok, (2003), Hilgard (1956), Tuzgöl (1998), Ersoy, (2001), Tok (2001), Demirhan

(2002), Aral, Bütün, Türkmenler ve Akbıyık (2004) ve Gürsoy (2002) yaptıkları araştırmalarda erkeklerin saldırganlık puanlarının kızlara oranla daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir (akt: Kılıçarslan, 2009). Fakat bazı araştırmalarda ise erkek ve kızların saldırgan davranışlarında bir fark bulunamamıştır (Öztürk 1990 ve Karataş 2005).

Saldırganlık ve Aile İçi Şiddete Uğrama Düzeyi İlişkisi

Tablo: 5 Saldırganlık ile aileden görülen şiddet düzeyi (ANOVA, Tukey HSD)

	N	X	Ss	F	P
a) Her zaman ve Sıklıkla	13	19.15	5.25		
b) Bazen	75	18.33	4.48		
c) Nadiren	78	17.08	3.95	7.559	.000
d) Hiçbir Zaman	131	15.78	3.87		
e) Toplam	297	16.91	4.25		

Ankete katılan öğrencilerin saldırganlık düzeyi ile aileden görülen şiddet arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 5'e bakıldığında, yapılan One Way Anova analizinden elde edilen bulgular saldırganlığın, aileden görülen şiddete göre anlamlı derecede farklılaştığını göstermektedir. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu görmek için yapılan Tukey HSD analizi sonuçlarına göre de "*her zaman ve sıklıkla şiddet uygular*" ve "*bazen şiddet uygular*" ile "*hiçbir zaman şiddet uygulamaz*" diyenler arasında anlamlı bir fark söz konusudur. Buna göre; öğrencilerden "*her zaman, sıklıkla ve bazen şiddet uygular*" diyenlerin saldırganlıkları, "*hiçbir zaman uygulamaz*" diyenlerden anlamlı derecede daha yüksektir. Bu durum bize şiddete maruz kalan çocukların, saldırgan eğilimler gösterme ihtimalinin daha çok olduğuna götürmektedir.

Aile içinde şiddete tanık olan çocuklar, hem ruhsal hem de sosyal sorunları oluşarak, kavga etmeye daha eğimli, güvensiz ve saldırgan olmaktadır. Şiddetin yaşandığı ailelerde yetişen kız ve erkek çocuklarda, şiddet yaşanmayan ailelerde yetişen kız ve erkek çocuklara oranla fiziksel ve psikolojik sorunlara daha sık rastlanmaktadır. Bu çocuklarda ciddi sağlık sorunlarının yanı sıra uyuşturucu ve alkol bağımlılığı, intihar girişimi, yasadışı davranış eğilimi, okula devamsızlık ve eğitimini yarıda bırakma gibi eğilimlerin daha yüksek oranlarda görüldüğü

saptanmıştır (İlkkaracan, Gülçür ve Arın, 1996). Ayrıca anne ve babanın kendi çocukluk yıllarındaki deneyimleri, şimdiki tutumlarını da etkilemektedir. Anne ve babasıyla sağlıklı iletişim kuramamış, baskı altında tutulmuş yeterli sevgi görememiş bireylerin kötü deneyimleri nedeniyle, çocuklarına karşı tutumları da olumsuz olabilmektedir (Yavuzer, 1999).

Çalışmamızda saldırganlıkla ailede yaşayan kişi sayısı, anne ve baba mesleği arasında ilişki tespit edilmemiştir. Ayan (2007) ise araştırmasında öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden aldığı puanlar ile *ailesinde yaşayan birey sayısı ve annesinin davranış tarzına* göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna varmıştır. Buna karşılık öğrencinin saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların; öğrencinin ailesinin kökeni, anne ve babasının eğitim düzeyi ve mesleği, ailesinin gelir düzeyi, ailesinde kararların alınma biçimi, annesi ve babası arasında şiddet olması, babasının kendisine karşı davranış tarzı, anne ve babasının kendisine ilgisi, anne ve babasının arkadaşlarını tanıması ve eve gelmesine izin vermesi, anne ve babasından korkması, anne ve babasıyla sorunlarını paylaşabilmesine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Ailedeki birey sayısının az olduğu hanelerde yaşayan ve şiddete maruz kalan öğrencilerin kalabalık ailelerde yaşayan ve şiddete maruz kalan öğrencilerden daha fazla saldırganlık eğilimine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Saldırganlık ve Öz akademik Başarı İlişkisi

Tablo 6: Saldırganlık ile öz akademik başarı (ANOVA, Tukey HSD)

	N	X	Ss	F	p	
a) 0-2 arası	24	18.08	4.63			
b) 2-3 arası	33	18.51	5.65			
c) 3-4 arası	107	17.18	4.29	4.792	.003	b-d
d) 4-5 arası	126	15.92	3.39			
e) Toplam	290	16.86	4.22			

Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri ile öz akademik başarıları arasındaki ilişkiyi tespit etmek için yapılan analizde gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılık elde edilmiştir ($p < .05$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğuna baktığımızda ise; öz akademik başarılarının “2-3 arasında” olduğunu söyleyenlerin saldırganlık düzeyleri ($X=18.51$), “4-5 arasında” olduğunu söyleyenlerden ($X=15.92$) anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmektedir. 2-3 arası ortalamaya sahip olan

öğrencilerin, saldırganlık eğiliminin daha yüksek olması, bu öğrencilerin 4-5 arası ortalamaya sahip öğrencilerden daha çok şiddet davranışı sergilediklerini göstermektedir.

Saldırganlık ve TV İzleme İlişkisi

Tablo 7: Saldırganlık ile TV izleme (ANOVA, Tukey HSD)

	N	X	Ss	F	P	
a) 1 saatten az	90	15.67	3.15			
b) 1-3 saat	141	17.04	3.95			
c) 4-6 saat	37	17.10	3.74	10.793	.000	d-a,b,c
d) 6 saatten fazla	22	21.09	7.07			
e) Toplam	290	16.93	4.22			

Saldırganlıkla ilgili önemli faktörlerden biri de televizyon izleme süresidir. Katılımcıların saldırganlık düzeylerinin, TV izleme sürelerine göre ne derece farklılaşıp farklılaşmadığını bulmak için one-way-anova analizi yapılmış ve istatistiki açıdan güçlü bir anlamlılık elde edilmiştir ($p=.000$). Genel olarak TV izleme süresi arttıkça saldırganlık puan ortalamaları da artmakla birlikte, anlamlılık sadece 6 saatten fazla tv izleyenlerle diğer gruplar arasındadır. Buna göre 6 saatten fazla televizyon izleyen öğrencilerin saldırganlıkları, diğer gruplardan anlamlı derecede daha yüksektir.

“TBMM Çocuklarda ve Gençlerde Artan Şiddet Eğilimi ile Okullarda Meydana Gelen Olayların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Komisyonu'nun” ortaöğretim kurumlarında yaptığı araştırmaya göre, öğrenciler arasında her gün televizyon izleme oranı % 92,6'dır. Öğrencilerin en çok izledikleri programlar sırasıyla dizileri (% 40,7), filmler (% 23,3), spor programları (% 14), belgeseller (% 11,8), yarışma programları (% 8,2) ve magazin programları (% 2,1) şeklindedir. Televizyonda çocukların en çok seyrettikleri saatlerde gösterilen filmlerde şiddet düzeyini araştıran başka bir çalışmada ise, beş özel televizyon kanalında, hafta içi 16.00-21.30 ve hafta sonu 09.00-21.30 saatleri arasında yayınlanan 80 filmde toplam beş bin altı yüz saniyenin izlenmesi sonucunda, bu filmlerdeki şiddet oranının % 33,1 olduğu, toplam sürenin % 13,8'ini fiziksel şiddetin (vurma, yaralama, öldürme), % 10,9'unu sözel şiddetin, %

8,4'ünü ise psikolojik şiddetin oluşturduğu belirlenmiştir (Ayrancı, Köşegeroğlu ve Günay, 2004).

Çocuklar televizyonda şiddet içerikli programlar izleyerek, etrafındaki sorunların şiddet ve saldırgan eylemlerle çözüldüğünü görüyorsa saldırganlığı sorun çözücü bir davranış olarak öğrenir ve uygular. Çocukların şiddet içerikli programları fazlaca izlemesi, şiddeti normal görerek kabul etmelerine neden olur. Yapılan çalışmalarda gösteriyor ki bu tür programlar, çocukları saldırgan davranışlarda bulunmaya, bağırma, kötü söz ve davranışlara, zor kullanmaya ve kavgaya yönelten faktörler arasında yer almaktadır.

Aile İçi Şiddete Uğrama ve Aylık Gelir

Tablo 8: Şiddete Uğrama Durumu ile Aylık Gelir Arasındaki İlişki Tablosu

		500 TL'ye kadar	501-1000 TL arası	1001-1500 TL arası	1501-2000 TL arası	2001 TL'den fazla	Toplam
Her zaman, Sıklıkla ve Bazen	N	21	30	16	9	7	83
	%	25,3%	36,1%	19,3%	10,8%	8,4%	100,0%
	%	36,8%	35,3%	23,2%	20,5%	31,8%	30,0%
Nadiren	N	9	27	23	9	7	75
	%	12,0%	36,0%	30,7%	12,0%	9,3%	100,0%
	%	15,8%	31,8%	33,3%	20,5%	31,8%	27,1%
Hiçbir zaman	N	27	28	30	26	8	119
	%	22,7%	23,5%	25,2%	21,8%	6,7%	100,0%
	%	47,4%	32,9%	43,5%	59,1%	36,4%	43,0%
Toplam	N	57	85	69	44	22	277
	%	20,6%	30,7%	24,9%	15,9%	7,9%	100,0%
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

$\chi^2= 14.51$ sd= 8 p= .069

Yukarıdaki tabloda çocukların aile içi şiddete maruz kalma durumları ile ailelerin aylık gelirleri arasındaki ilişkiyi tasvir eden ki-kare analizine yer verilmiştir. Yapılan araştırmalarda genellikle düşük gelir grubundaki ailelerin çocuklarının, aile içi şiddete maruz kalma oranlarının daha yüksek olduğuna dair bir kanı bulunmaktadır. Yani ailenin geliri arttıkça çocukların şiddete uğramaları da azalmaktadır.

Literatürde aile içi şiddet ile aylık gelir arasında ters yönde bir ilişki bulunmakla birlikte çalışmamızda bu bulgular desteklenmemiştir. Tablo 8’de yapılan ki-kare analizine göre öğrencilerin aile içi şiddete maruz kalmaları ile ailenin gelir düzeyi arasında herhangi anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p > .05$).

Bulut (2010) ise çalışmasında, ailelerin gelir düzeyleri ile annelerin çocuklara uyguladıkları fiziksel şiddet arasında ters orantılı bir ilişki olduğu yani, ailenin gelir düzeyi arttıkça, annelerin sevecen davranma oranlarının arttığı tespit edilmiştir. Aile gelir düzeyi ile babaların davranış biçimleri karşılaştırılmış ve düzenli geliri olmayan ailelerde babaların, gelir düzeyi belirli ve orta düzeyde olan ailelere göre daha az fiziksel şiddet uyguladıklarına ulaşılmıştır.

Aile İçi Şiddete Uğrama ve Okul Başarısı

Tablo 9: Öğrencilerin aile içi şiddete uğrama durumları ile şiddet gördüklerinde okul başarısının nasıl etkilendiğine ilişkin ki-kare analizi

p=.000		Hiç	Bazen	Her zaman ve çoğu zaman	Toplam
Her zaman, Sıklıkla ve Bazen	N	25	44	16	85
	%	29,4%	51,8%	18,8%	100,0%
	%	20,7%	44,4%	43,2%	33,1%
Nadiren	N	34	35	8	77
	%	44,2%	45,5%	10,4%	100,0%
	%	28,1%	35,4%	21,6%	30,0%
Hiçbir zaman	N	62	20	13	95
	%	65,3%	21,1%	13,7%	100,0%
	%	51,2%	20,2%	35,1%	37,0%
Toplam	N	121	99	37	257
	%	47,1%	38,5%	14,4%	100,0%
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ankete katılan öğrencilerin aile içi şiddete uğrama durumlarının, öğrencilerin şiddet gördüklerinde okul başarısı üzerinde etkisinin olup olmadığını tespit etmek için yapılan ki-kare analizi Tablo 9’da verilmiştir. Ki-kare analizi sonuçlarına göre, aile içi şiddete uğrama ile şiddet gördüğünde okul başarısının etkilenmesi arasındaki ilişki ve gruplar arasındaki farklılaşma istatistiki açıdan

anlamli bir farktır. Evde her zaman, sıklıkla ve bazen şiddete maruz kaldığını ifade edenlerinin % 51,8'i bazen, % 18,8'i de her zaman ve çoğu zaman; nadiren şiddet görenlerin % 45,5'i de bazen okul başarısının etkilendiğini ifade etmişlerdir. Hiçbir zaman şiddet görmediğini belirtenlerin % 21,1'i de bazen, okul başarısının olumsuz yönde etkilendiğini rapor etmiştir. Tablo 9'da öğrencilerin verdiği cevapların dağılımına bakıldığında; çoğunluk olan % 47,1'i, şiddete uğradıklarında okul başarısının hiç etkilenmediğini, % 38,5'inin de bazen okul başarısının etkilendiğini rapor etmiştir. % 14,4'ü de şiddetin her zaman ve çoğu zaman okul başarısını etkilediğini beyan etmiştir. Yapılan çalışmalarda da aile içi şiddete maruz kalan çocukların okul başarılarında düşme olduğu görülmektedir.

Hiçbir zaman şiddet görmediğini ifade eden öğrencilerin % 21,1'nin, aile içi şiddet gördüğünde bazen okul başarısının etkilendiğini ifade etmesi çelişkili bir durumdur. Çünkü bu öğrenciler şiddet görmediklerini, fakat gördükleri şiddetten etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum çocuğun aile içinde maruz kaldığı şiddeti gizlediğinin göstergesidir.

Aile İçi Şiddete Uğrama ve Ders Çalışma Tutumu

Tablo 10: Öğrencilerin aile içi şiddete uğrama durumları ile şiddete uğradıklarında ders çalışma tutumlarının ne derece etkilendiğine ilişkin ki-kare analizi tablosu

p= .046		Ders		Ders Çalışma Zamanım Düşüyor	Çalıştığımın Bir şey Anlamıyorum	Toplam
		Çalışmıyorum	Çalışabiliyorum			
Her zaman, sıklıkla ve bazen	N	14	29	15	27	85
	%	16,5%	34,1%	17,6%	31,8%	100,0%
Nadiren	N	13	34	13	15	75
	%	17,3%	45,3%	17,3%	20,0%	100,0%
Hiçbir zaman	N	20	47	7	15	89
	%	22,5%	52,8%	7,9%	16,9%	100,0%
Toplam	N	47	110	35	57	249
	%	18,9%	44,2%	14,1%	22,9%	100,0%

Öğrencilerin aile içi şiddete maruz kalma ile ilgili görüşlerinin, şiddete uğradıklarında ders çalışma tutumlarının ne derece etkilendiği ile ilişkili olup olmadığına ilişkin ki-kare testi sonuçları Tablo 10'da verilmiştir. Tablo

incelendiğinde, “her zaman, sıklıkla veya bazen ailelerin şiddet uyguladığını ifade edenlerin % 16,5 ‘i ders çalışmadığını, % 17,6’sı ders çalışma zamanının düştüğünü, % 31,8’i çalıştığından bir şey anlamadığını, % 34,1’i ise ders çalışabildiğini ifade etmiştir. Yine hiçbir zaman ailesi tarafından şiddet görmediğini söyleyenlerin de sadece % 52,8’inin ders çalışabildiği tablodan anlaşılmaktadır. Burada önemli bir bulgu da öğrencilerden bir kısmının hiçbir zaman aile içi şiddete uğramadığını söylemelerine rağmen evde şiddete uğradıklarında ders çalışma durumlarının olumsuz yönde etkilendiğini rapor etmeleridir. Bu durum da zannımızca öğrencilerin aile içi şiddeti gizleme eğiliminden kaynaklanmaktadır. Aile içi şiddetin, öğrenciler üzerinde öncelikle çalıştığından bir şey anlamaması yönünde etkisi olmuştur. Tablo 31’e göre, aile içi şiddeti uğrama durumunun, katılımcıların ders çalışma tutumları üzerindeki etkisine yönelik gözlenen bu farkın anlamlı olduğu bulunmuştur.

Cengiz’in araştırmasında ailesinde şiddet gördüğünü ifade eden çocukların % 3’ü ders çalışabildiğini belirtirken, % 52’si çalışıklarından bir şey anlamadığını belirtmiştir. Şiddete uğramayan çocukların % 97’si derslerine çalışabilirken, şiddete uğrayan çocukların % 94’ünün ders çalışmadığı saptanmıştır. Kars’ın (1994) araştırmasında çocuğun başarısının önemsenmesi ile anne baba öğrenim düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ebeveyn öğrenim düzeyi arttıkça, çocukların başarısının önemsenmesi düzeyi de artmaktadır. Elde edilen bulgular ve yapılan çalışmalar neticesinde “Aile içi şiddet ve ders çalışma düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır” şeklindeki hipotezimiz desteklenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

İnsanlık tarihi ile var olan ve çağımızın en büyük problemlerinden biri olan şiddet, ilk olarak ailede öğrenilir. Bireyi dış çevreden koruyarak kendini güvende, mutlu ve huzurlu hissettiği yer olarak tanımladığımız aile kavramı, kimi zaman bireyin mutsuz olmasına neden olan, kişiye yanlış davranış ve değerler kazandıran ve bireyi hayata olumsuz şekilde hazırlayan bir ortam olarak karşımıza çıkmaktadır.

Birbirine sevgi ve güven bağlarıyla tutunan aile bireyleri arasında oluşan şiddet eylemleri, genellikle aile içinde en savunmasız ve zayıf varlık olan çocuklara uygulanmaktadır. Bireyin en kritik yılları olan çocukluk döneminde kişiliğin

temelleri atılırken, maruz kaldığı bu şiddet, çocukluk döneminin olumsuz etkilenmesine ve izler kalmasına neden olacaktır.

İnsanda şiddet eğilimi genetik olarak var olsa bile, asıl şiddet davranışları sonradan öğrenmeyle gerçekleşir. Yapılan araştırmalar da şiddete maruz kalan veya tanık olan çocukların, şiddete maruz kalmamış ve tanık olmamış çocuklara göre saldırganlık ve şiddet eğilimlerinde belirgin derecede artış olduğu ortaya çıkmıştır. Ailede ve televizyonda şiddetle tanışan çocuk, okul çağında şiddet uygulayıcısı konumuna gelmekte, ileriki yaşlarında ise ailesine ve topluma zarar veren bir birey olmasına neden olmaktadır. Gazali'nin de belirttiği gibi "Çocuk anne-baba yanında bir emanettir. Onun her türlü şekli almaya hazır tertemiz boş kalbi de bir cevherdir. O her türlü nakışa müsait olduğu gibi, kötü şeyler almaya da kabildir. İyiliğe yöneltirse hayır üzere büyür. Dünya ve ahirette mesut olur."

Araştırma, aile içi şiddetin ve çizgi film izlemenin akademik başarı ve saldırganlık ilişkisinin olup olmadığı ve varsa ne düzeyde olduğunun belirlenmesine yöneliktir. Problemi ele alırken, saldırganlığı etkileyen biyolojik, psikolojik, sosyal ve çevre faktörleri de ele alınarak incelenmiş ve bireyin tanık ya da maruz kaldığı şiddet eylemlerinin akademik başarıya etkisi değerlendirilmiştir.

Aile içinde var olan şiddetin ve masum sanarak bebekliklerinden itibaren çocuklara izlettiğimiz çizgi filmlerin, bireyin saldırganlık tavırlarına ve şiddet içeren eylemlerine etkisini konu alan araştırmamızda, şiddeti ve saldırganlığı etkileyen diğer faktörler de incelenmiştir.

Çalışmanın kuramsal çerçevesinde temel kavramlar hakkında bilgi verilmiş; şiddet ve saldırganlık terimlerinin sosyal bilimlerdeki farklı tanımları derlenmiş, daha sonra şiddet ve saldırganlık arasındaki ilişki ve etkileyen faktörler hakkında bilgi verilerek, şiddet ve saldırganlığın aile içine, akademik başarıya ve çizgi filmlerdeki yansımalarına değinilmiştir. Ayrıca Uluslararası mevzuatta, Avrupa Konseyi çalışmalarında ve Türk Hukuk sisteminde çocukların korunma haklarına dair bilgiler verilerek, son olarak konuyla ilgili alan çalışmalarına yer verilmiştir. Uygulama kısmında ise, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İstanbul İli, Esenler İlçesindeki seçtiğimiz Akşemsettin İmam Hatip Ortaokulu, Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu ve Ressam Şevket Dağ Ortaokulu 5. Sınıf öğrencilerinden oluşan örneklem grubu 299 denekten (% 44,8'ü kız öğrenci, % 55,2'si erkek öğrenci)

oluşmaktadır. Katılımcılara sınıf ortamında anket formlarının uygulanmasıyla elde edilen bulgular, çeşitli istatistiki yöntemlerle analize tabi tutulmuş ve yorumlanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlilikleri tekrar gözden geçirilmiştir.

Aile içi şiddet, saldırganlık ve çizgi film izleme tutumlarının ana değişkenler olarak ele alındığı bu çalışmada “aile içinde uygulanan şiddet ve çizgi film izleme tutumunun, saldırganlık eğilimi ve akademik başarı üzerinde anlamlı bir ilişkisi vardır” ifadesi, temel hipotez olarak belirlenmiştir. Ayrıca ankette fiziksel ve duygusal şiddetin tespitine, televizyon ve çizgi film izleme tutumlarının belirlenmesine yönelik sorular yer almaktadır. Bununla birlikte “öğrencilerin aile içinde şiddete uğrama düzeyi ve en çok kim tarafından şiddet uygulanmaktadır? Şiddete uğrama düzeyi ve saldırgan eğilimler gösterme düzeyi ile cinsiyet, anne-baba mesleği, Esenler’de oturma süresi, aylık gelir durumu gibi demografik değişkenler arasında ne tür bir ilişki vardır? Saldırganlık düzeyi ve çizgi film tutumları arasında ilişki var mıdır?” sorularına da cevaplar aranmıştır.

Uygulama sonucunda elde edilen verilere göre, aile içinde şiddete uğrayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Araştırmada öğrencilerin % 56’sı aile içinde şiddet gördüklerini ifade ederken, şiddet uygulayan kimdir sorusunda % 70’i sırasıyla anne, baba, abi, abla ve akrabadan şiddet gördüğünü ifade etmiştir. Aradaki % 14’lük dilimin ise şiddete uğradıklarını gizlediklerini görüyoruz. Çalışmamızda saldırganlıkla ailede yaşayan kişi sayısı, Esenler ilçesinde oturma süresi, anne ve baba mesleği arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememekle birlikte; cinsiyet, şiddete maruz kalma düzeyleri, akademik başarıları, TV izleme süreleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin saldırganlık düzeyi ve cinsiyet arasındaki ilişkiye baktığımızda erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyleri kız öğrencilerden anlamlı derecede yüksektir. Bu sonuç ise bizi erkeklerin şiddet davranışlarını daha çok uyguladıklarını göstermektedir. Öğrencilerin akademik başarı ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Öz akademik başarıyı 2-3 arası olarak ifade eden öğrencilerin, saldırganlık eğilimi daha yüksektir. Bu sonuçlardan şiddet eylemleri ve saldırgan davranışlarının çocukların akademik başarıları

üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğuna, not ortalamaların yükselmesi ile saldırganlık düzeylerinde düşme olduğuna ulaşılmıştır.

6 saatten fazla televizyon izleyen çocukların, saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğu, ayrıca saldırganlık düzeyi ile de çizgi film kahramanını rüyalarında görme sıklığı arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. TV izleme sürelerinin artması ve rüyada çizgi film kahramanı görme sıklığı çocukları daha saldırgan ve şiddet eğilimli bireyler haline getirmektedir.

Aile içi uygulanan şiddet ile çocukların ders çalışma durumu ve okul başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Ailelerinden şiddet gördüğünü ifade edenlerin % 16,5 'i ders çalışmadığını, % 17,6'sı ders çalışma zamanının düştüğünü, % 31,8'i çalıştığından bir şey anlamadığını vurgularken; şiddete maruz kaldığını ifade edenlerin % 51,8'i bazen, % 18,8'i de her zaman ve çoğu zaman; nadiren şiddet görenlerin % 45,5'i de bazen okul başarısının etkilendiğine ulaşılmıştır. Ayrıca bu araştırmalarda dikkat çeken bir diğer bulgu ise, hiçbir zaman aile içi şiddete maruz kalmadığını ifade eden öğrenciler, evde şiddete uğradıklarında okul başarılarının ve ders çalışma durumlarının olumsuz etkilendiğine dikkat çekmiştir. Buradan da anlaşılıyor ki öğrenciler aile içerisinde kendilerine uygulanan şiddeti gizlemektedir.

Aile içi şiddete maruz kalma durumu ile ailenin aylık geliri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Gelir düzeyi az veya çok olması ebeveynin çocuğa şiddet uygulama düzeyini etkilememektedir. Özdeşleşme çocuğun kişilik gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Küçük yaştan itibaren başlayarak her evrede çocuk ve genç, modelin iyi ya da kötü olmasına bakmadan kendini benzeteceği bir örnek arar ve buna göre kendini şekillendirir. İlk olarak anne-baba model alınırken daha sonra öğretmen, çizgi filmlerdeki kahramanlar, herhangi bir arkadaşı, televizyonda gördüğü bilim adamı veya sanatçıda olabilmektedir. Bu süreçte çocukların kendilerine olumlu modeller seçebilmesi için öncelikle anne babalara ve öğretmenlerin olumlu davranışlar sergileyebilmesi ve rehberlik edebilmeleri gerekmektedir.

Son yıllarda gerçekleştirilen bazı araştırmalar göstermiştir ki, günde 1-2 saatten fazla televizyon izlemenin akademik başarı üzerinde, özellikle öğrencilerin okuma ve anlama düzeylerinde olumsuz etkileri olmaktadır. Geleceğimizin emanetçileri olan çocuklarımızın, başarılı, huzurlu ve mutlu toplum oluşturabilmesi

için, Öncelikle ortamlarının iyileŖtirilmesi ve kaliteli eēitim almaları gerekmektedir. Bu konuda ebeveynlere, Őēretmenlere, medyaya, ocuk ve ergenlere Önemli gŖrevler dŭŖmektedir.

Bu sonuçlar doērultusunda;

1. Konuyla ilgili olarak ũlkemizde yapılan araŖtırmaların genel bir deēerlendirilmesinin yapılarak gŖrsel, yazılı ve sosyal medya aracılıēıyla halkımıza duyurulmasını
2. Çocuklara yŖnelik yayınların RTŪK tarafından daha dikkatli izlenmesi Ŗiddet içerikli yayınların yasaklanmasını
3. Konunun Önemi doērultusunda ana-baba eēitiminin daha ciddi boyutlarda ele alınmasını Aile Eēitiminin yerel yŖnetimlerce daha sistemli ve uzman kiŖiler tarafından yŖrŭtŭlmesini Őneriyoruz.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2012). *Göç, Kentleşme ve Aidiyet Ekseninde Esenler'i Anlamak*. İstanbul: Esenler Şehir ve Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.
- Aktaş, A.M. (2006). *Aile İçi Şiddet Kadının ve Çocuğun Korunması*. 1.Basım. Ankara: Elma Yayınevi.
- Arıcı, İ. (2007). Öğrenci Ailelerinin Sosyo-ekonomik Düzeylerinin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersindeki Başarılarına Etkisi. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 151–168.
- Avcı, A., (2010). *Eğitimde Şiddet Olgusu Lise Öğrencilerinde Şiddet, Saldırganlık Ve Ahlak Tutum İlişkisi Küçükçekmece İlçesi Örneği*, Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Avcı, R., (2011), *Ebeveynler Arası Çatışma, Akran ve Medya Etkileri İle Ergenlerdeki Şiddet Davranışı Arasındaki İlişkiler: Şiddete Yönelik Tutumların Aracı Rolü*, Yayımlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Ayan, S., (2007), *Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet (Sivas İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme)*, Yayımlanmamış doktora tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Ayan, S. (2010). *Aile ve Şiddet, Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Ayrancı, Ü., Günay, Y., Köşgeroğlu, N. (2004). Televizyonda çocukların en çok seyrettikleri saatlerde gösterilen filmlerdeki şiddet düzeyi, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 5, 133-140.
- Balcıoğlu, İ. (2001). *Şiddet ve Toplum*. İstanbul: Bilge Yayınları.
- Bayındır, N. (2010). Aile İçinde Yaşanan Şiddete Karşı Çocuğun Gösterdiği Tepkiler, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2) Bahar 1-9.
- Bertrand, C.J. (2004). *Medya Etiği*, Ankara: Özkan Matbaa.
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Kavramlar, Yaklaşımlar Sözlüğü*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bulut, M. (2010). *Şiddet ve Çocuk*. Ankara: Asil Yayınevi.
- Can, A. (1996). *Çocuk ve Çizgi Film*. Konya: Özeğitim Yayınları.
- Cengiz, M. (2008), *Çocukların Aile İçi Şiddete Uğramasına Neden Olan Sosyo-Ekonomik Faktörler*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Crin child rights international network: <https://www.crin.org/en/home/about>
- Cüceloğlu, D. (2000). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çelik, İ. (2001). *Kuran Işığında Hoşgörü ve Şiddet*. Bursa: Kişisel Yayınlar.
- Çocuğa Karşı Şiddetin Önlenmesi Faaliyeti, (2012). Çocukların Ev İçinde Yaşadıkları Şiddet Araştırması. <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/evicisiddet-arastirma.pdf>
- Çocuk Vakfı (2013). *1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Çocuk ve Medya Görüşü Kitabı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

- Çocuk Vakfı (2013). *1. Türkiye Çocuk ve Medya Stratejisi ve Uygulama Planı 2014-2018*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Derman, M. T. (2011), *Farklı Sosyoekonomik Düzeylerdeki 10-11 Yaş Çocuklarına Uygulanan Empati Eğitim Programının Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Doğan, A., Göker G. (2012). Tematik Televizyon ve Çocuk: İlköğretim Öğrencilerinin Televizyon İzleme Alışkanlıkları, *Milli Eğitim Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 194.
- Erbay, E. (2013). Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 40.
- Erdoğan, Y. M. (2006). Yaratıcılık ile Öğretmen Davranışları ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkiler. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(17), 95-106.
- Erten, Y., Ardalı, C. (1996). Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları, *Cogito*, 6-7, Kış-Bahar: 143-164.
- Eskandari, M. (2007), *İran'da TV'de Yayınlanan Çizgi Filmlerin İlkokul Öğrencilerinin Eğitimine Etkisi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Fidan, N., Erden, M. (1991). *Eğitim Bilimlerine Giriş*. Ankara: Repa Eğitim Yayıncılık.
- Gençtan, E. (2000). *Psikanaliz ve Sonrası*. 9. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Görmez, K., Bayat, B., Sezal, İ., Göka, E., Köse, R; Özcan, Y.Z., Kutlugün, D., Sarımeşeli, M., Kentli, K., Cavcav, D., (1998). *Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları Bilim Serisi, Ankara.
- Gözütok, F. D., Karacaoğlu, Ö. C. ve Er, K. O. (2006). “Çocuklar Evde de Okulda da Dövülüyor”, Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu Uluslararası Kongresi, Giresun.
- Güldal F., Uçar A. (2013). *Esenler'in Tarihi*, İstanbul: Esenler Belediyesi Kültür Yayınları.
- Gündüz, S. (2009). Aile ve Sosyalleşme, Süleyman Doğan (Ed.) *Ailede Sevgi Eğitimi*, İstanbul: Selis Kitaplar.
- Güneri, F., (1996). “*Aile İçinde Kadına Yöneltilen Şiddet*” *Evdeki Terör: Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul: Morçatı Sığınma Vakfı Yayınları.
- Güneysu, S., (1982), *Ana –Babaların Çocuklarına Karşı Tutumları ve Çocuklardaki Davranış Problemleri*, Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara.
- Güz, H. (2006) “Şiddet ve Gençliğin Şiddet Algılaması”, Çocuk ve Ergene Yönelik Şiddetin Önlenmesi Sempozyumu, Ankara: AEM Kitap.
- Hatunoğlu, A., (1994), *Ana-Baba Tutumları ile Saldırganlık Arasındaki İlişkiler*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Hökelekli, H. (2009). *Çocuk, Genç, Aile psikolojisi ve Din*, İstanbul: Dem yayınları.

- İlgar, M. Z., Coşgun S. (2006). *Psikolojik danışma ve Terapi Kuramları*. Erzurum: İlgar Eğitim-Danışmanlık ve Yayıncılık.
- Işiker, F., (2011), *Televizyon Yayınlarında Şiddet*, Uzmanlık tezi, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Ankara.
- İlkkaracan P., Gülçür L., Arın C. (1996). *Sıcak Yuva Masalı*, İstanbul: Metis Yayıncılık.
- İnan, A. N. (1968). *Çocuk Hukuku*, İstanbul: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- İpek, C. (2007). *Okullarda Şiddet Bağlamında İlköğretim Programına Konan Medya Okur-Yazarlığı Dersi*, Adem Solak(Ed.) Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu, Ankara: Hegem Yayınları.
- Karataş, B. Z. (2002), *Anne Baba Saldırıcılığı ile Lise Öğrencilerinin Saldırıcılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kars, Ö., (1994), *Çocuk İstismarı ve İhmalinin Nedenleri ve Okul Başarısına Etkileri*, Yayımlanmamış yüksek lisans, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Keskin, G., Sezgin B. (2009). Bir Grup Ergende Akademik Başarı Durumuna Etki Eden Etmenlerin Belirlenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(10), 6.
- Kılıç, E., (2014), *Aile Danışmanlığında Yeni Bir Model: Okul Temelli Aile Danışmanlığında Sosyal Hizmetin Rolü ve Önemi*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kılıçarslan, S., (2009), *İlköğretim 7. Ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Akılcı Olmayan İnançları İle Saldırıcılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kocacık, F. (2001). Şiddet Olgusu, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1).
- Koç, B. (2009). *Okullarda Şiddet Lise Öğrencilerinde Şiddet Saldırıcılık ve Dindarlık İlişkisi*. Ankara: Araştırma Yay.
- Köknel, Ö. (1996). *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Masalıcı, A. D. (2001), *Aile İçi Etkileşimlerle Çocuğun Saldırıcılık ve Uygu Davranışlarının Karşılaştırılması*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Michaud, Y. (1991). *Şiddet*, İletişim Yayınları, Çev. Cem Muhtaroglu, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı. (2006). *Öğrencilerin Şiddet Algısı*. Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (2008), *Öğrencilerin Televizyon İzleme Alışkanlıkları*, Ankara.
- Mutlu, E. (1999) *Televizyon ve Toplum*. Ankara: TRT Yayınları.
- Onat, H. (2004). Küresel Şiddet ve Terör: İnsan Olma Onuruna Vurulan Darbe, *Dini Araştırmalar*, 7 (20), s.19-30.

- Ovacık, A.S. (2008), *Aile İçi Şiddetin Erkek Çocuğun Şiddet İçeren Suç İşleme Davranışına Etkileri*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Özgentürk, İ., Karğın, V., Baltacı, H. (2012). Aile İçi Şiddet ve Şiddetin Nesilden Nesile İletilmesi, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 14(4), s.61
- Özgür, H.S. (2004), *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Aileleri Tarafından İstismarı ve İhmali*, Yayınlanmamış yüksek lisans, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özgül, İ. E. (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam*, Ankara: Pdrem Yayınları.
- Page A.Z., İnce M. (2008) Aile içi Şiddet Konusunda Bir Derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, Aralık ,11(22), 81-94.
- Pehlivan, M., (2008), *İstanbul İli Kadıköy İlçesi Liselerindeki Okul İçi Şiddet Algısı ve Şiddete Karşı Alınan Önlemler İlişkisi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Piotrowski, J. S., Vossen G.M., Valkenburg P. M.,(2013), *Medya ve Çocuk Gelişimi. 1. Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı/ II*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Polat, O. (2001). *Çocuk ve Şiddet*, İstanbul: Der Yay.
- Riches, D. (1989). *Antropolojik Açından Şiddet*. 1. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi,
- Sarkın, S.Y. (2012), *Çocuğa Yönelik Aile İçi Şiddetin İlköğretim 6. 7. Ve 8. Sınıf Düzeyindeki Öğrencilerin İletişim Becerileri ve Özgülven Düzeylerine Etkisi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Sayita, S.U. (1996). *Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile (Kişi) Yanına Yerleştirilmesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Schuster, W. (2007). Stuttgart- City for Children,
- Soner, O., (1995), *Aile Uyumu, Öğrenci Özgülven ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkiler*, Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şahin, H., (2004), *Öfke Denetimi Eğitiminin Çocuklarda Gözlenen Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkisi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Şevik, Y., (2014), *İlkokul Müdür ve Müdür Yardımcılarının Öğrencilerin Akademik Başarısını Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşleri İle Akademik Başarısına Katkıları*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Şevkin, B., (2008), *Müzakere (problem çözme) ve Arabuluculuk Eğitim Programının İlköğretim 4.-5. Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Çözüm Stilleri ve Saldırganlık Eğilimleri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. <http://www.aile.gov.tr/tr>
- T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, (1995). *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları* (Aralık 1993-1994).

- Tezcan, M. (1991). *Eğitim Sosyolojisi*. 5.Basım. Ankara: Anı yayıncılık.
- Tezcan, M. (1996). “Bir Şiddet Ortamı Olarak Okul”. *Cogito (Şiddet Özel Sayısı)*, Sayı:6-7, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tiryaki, S., (1996), *Spor Yapan Bireylerin Saldırıcılık Düzeylerinin Belirlenmesi: Takım Ve Bireysel Sporlar Açısından Bir İnceleme*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Tuğlu, N. (2009). *Bireysel ve Aile İçi İlişkilerde İslam 'ın Şiddet Karşıtlığı*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Umar, M. (2012). *Aile İçindeki Şiddetin Çocuk Üzerindeki Etkileri*. Erişim tarihi: 05.02.2014, <http://www.ozgur-gundem.com>.
- UNICEF (2010). Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması. Erişim: <http://atud.org.tr/kutuphane/unisefrapor.pdf>
- World Health Organization. (2002). World report on violence and health: Summary. Geneva.
- Yalçın, F. (2012), *Rtük Kararları Çerçevesinde Televizyon Yayınlarında Şiddet*, Uzmanlık tezi, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Ankara.
- Yavuzer, H. (1982). *Çocuk ve Suç*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Yavuzer, H. (1987). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2001). *Yaygın Ana–Baba Tutumları*, Ana Baba Okulu. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, T. (1998). *Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı Ünite 1, Vatandaşlık Bilgisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yükselgün, Y., (2008), *İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğrencilerinin İnternet Kullanım Durumlarına Göre Saldırıcılık ve Sosyal Beceri Düzeylerinin İncelenmesi*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr>
- <http://www.unicef.org/turkey/crc/cr23c.html>
- <https://www.crin.org/en/home/about>

